

سیاست های تبلیغی ادیان

(درس های ارائه شده در دانشکده ارتباطات دانشگاه سوره)

(نسخه ویرایش نشده، غیر قابل استناد)

مدرس: دکتر حسین رهنمائی

۱۳۹۵

فهرست مطالب

۵	کلیات
۵	تبلیغ در لغت
۶	اقسام تبلیغات
۷	ارکان تبلیغ
۷	دین
۸	رویکرد ها در تعریف دین
۱۰	انواع دسته بندی ادیان
۱۱	تبلیغ دینی
۱۲	روش های تبلیغ دینی
۱۳	الف- ادیان خاور دور (ژاپن و چین)
۱۶	مکتب کنفوسیوس
۱۶	ایکیوسان
۱۷	مولان
۱۸	فیلم های رزمی
۲۰	ادیان هندی و تبلیغات آنها
۲۰	ب-۱) هندوئیسم
۲۱	روش های تبلیغ برهمنیزم
۲۶	تبلیغ در آئین بودا
۲۸	اصول اعتقاد بودایی:
۳۱	اخلاق بودایی
۳۱	گسترش و تبلیغ بودیسم
۳۲	مبلغین بودیسم
۳۲	یوگانادانا
۳۳	لاما سوریا داس
۳۳	دالایی لاما
۳۴	مؤسسات تبلیغی بودایی
۳۴	1- موسسه جامعه بودایی
۳۵	۲- کودامپا
۳۵	۳- کلیسای متحد بودایی
۳۵	۴- موسسه اروپایی کارامپا
۳۶	ادیان ابراهیمی

۳۶	کتاب مقدس
۳۸	آئین مسیح
۴۰	انتشار مسیحیت
۴۰	مهم ترین عقاید
۴۰	گناه ذاتی بشر :
۴۱	نکته مهم
۴۲	آخرت شناسی
۴۲	تقسیم بندی کتاب مقدس
۴۲	هفت آیین مقدس
۴۳	شیوه های مختلف تبلیغ کلیسایی
۴۴	کلیسای خانگی
۴۵	شگردها
۴۶	فیلم و کارتون
۴۶	انجمن های خیریه
۴۸	اسلام
۴۹	روشهای تبلیغی قران
۵۲	تبلیغات اسلامی شیعی
۵۳	انجمن حجتیه
۵۳	سیاست های تبلیغی انجمن
۵۳	تشکیلات
۵۴	انجمن حجتیه و انقلاب اسلامی
۵۵	دارالتبلیغ اسلامی
۵۷	بهائیت و تبلیغ
۵۷	پیدایش
۶۲	بهائیت و تبلیغ

درس سیاست های تبلیغی ادیان از جمله درس هایی است که منبع مشخص و مشهوری برای تدریس آن وجود ندارد. با توجه به سابقه ای که نگارنده در تدریس درس آشنایی با ادیان داشت، سال گذشته مسئولیت تدریس این درس در دانشگاه سوره برعهده اینجانب نهاده شد. سرفصل هایی که از طرف هیأت علمی و فن آوری برای تدریس این درس اعلام شده بود عبارتند از :

- ۱- کلیات و مفاهیم، ۲- تبلیغ در متون مقدس (تورات انجیل قرآن)، ۳- سیر تحول تبلیغ در ادیان ، ۴- ابزار های تبلیغی مورد استفاده ادیان ، ۵- شیوه های تبلیغی مبلغان ادیان بزرگ، ۶- نحوه بهره گیری ادیان از وسایل تبلیغی مدرن، ۷- سیاست تبلیغی تقابلی ادیان، ۸- سیاست تبلیغی در برخورد با ایدئولوژی های بشری والحادی ۹- تمایزات و اشتراکات سیاست های تبلیغی ادیان، ۱۰- معرفی مراکز مهم تبلیغات مذهبی در جهان

با توجه به سرفصلهای بالا، تصمیم بر آن شد تا ابتدا طی چند جلسه ، کلیاتی پیرامون ادیان مشهور جهان به صورت مختصر بیان گردد و سپس روش ها و سیاست های تبلیغی هریک از ادیان یاد شده برای دانشجویان این کلاس تبیین گردد.

متن دروس ارائه شده ، پس از هر جلسه در وبلاگ شخصی اینجانب قرار داده می شد تا پس از پایان ترم در نگارش جزوه کامل این درس مورد استفاده قرار گیرند. اکنون خوشحال هستم که قبل از آغاز امتحان های پایان ترم ، جزوه مورد نظر تهیه گردید و دانشجویان این درس می توانند با مطالعه یک متن مشترک در شرایط بهتری با یکدیگر در رقابت های نهایی ترم شرکت نمایند.

در نگارش جزوه حاضر ، پس از معرفی هریک از ادیان ، روش های تبلیغی مبلغین آن معرفی می شوند . این نحوه ترتیب در بیان مطالب با نظم مطالبی که در طول ترم در کلاس ارائه شد یکسان نباشد. به نظر نگارنده چنین مطالب جدید نسبت به شکل بیان آن در کلاس مفیدتر است زیرا قبل از اینکه کلیات دین از ذهن خواننده خارج شود روش های تبلیغی آن دین معرفی می شوند . علاوه بر این ، در جزوه حاضر شاهد برخی مطالب مفید درباره تبلیغ در قرآن و نیز تبلیغ بهایان هستیم که متأسفانه فرصت تدریس آن در طول ترم فراهم نگردید اما حیف بود که دانشجویان مسلمان که روش های تبلیغی سایر ادیان را مطالعه می کنند از روش های قرآنی و دینی خودمان کم اطلاع باشند

نکته دیگر آنکه، به دلیل نزدیکی زمان امتحان پایان ترم و عجله ای که برای جمع آوری مطالب و تایپ آنها بود وثاقت ادبی و حتی شاید وثاقت علمی متن را در برخی مواضع خدشه دار ساخته باشد از این رو از دوستان دانشجو خواستارم تا اولاً ایرادات علمی و خطاهای گزارشی یا تحلیلی متن را به نویسنده اطلاع دهند و ثانیاً از تکثیر جزوه و قرار دادن آن در اختیار دیگران خودداری نمایند. امید است در دوره تدریس بعدی، این متن به شکل منقحی ویراسته و آماده چاپ گردد.

آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

دکتر حسین رهنمائی

تهران- بهار ۹۵

کلیات

تبلیغ در لغت

(تبلیغ) از ریشه (ب-ل-غ) و هم خانواده با بلاغ و بلوغ به معنی رسیدن به انتهای مقصود، خواه مقصود زمانی یا مکانی یا امری از امور معین دیگر باشد. و از آنجا که از این باب به معنای تدریج

مستفاد می‌شود، پس مراد از آن باید رساندن تدریجی پیام باشد.

تعریف اصطلاحی تبلیغ

(تبلیغ) یا آوازه‌گری (propaganda) فعالیتی است برای دگرگون کردن عقاید عمومی از راه‌های غیر مستقیم و احیاناً پنهانی با وسایلی مانند زبان و خط و تصویر و نمایش و جز اینها. رساندن مجموعه‌ی اطلاعاتی به مخاطب به منظور اقتناع و برانگیختن احساسات او به سود یا بر ضد یک موضوع نیز تعریف کرده‌اند. برخی، واژه‌ی فارسی آوازه‌گری را معادل واژه‌ی عربی تبلیغ دانسته‌اند، لکن برخی از کارشناسان آن را ترجمه مقبولی ندانسته‌اند.^۱

تبلیغ را نباید با ارشاد یکی دانست؛ ارشاد جریانی است که مفاهیم روشن و منظمی به مردم می‌دهد، ولی آوازه‌گری جریانی است که مفاهیم روشن و تاریک را با یکدیگر می‌آمیزد و به وجهی خوشایند در می‌آورد و به مردم عرضه می‌کند. ارشاد منجر به شناخت ادراکی می‌شود، ولی هدف آوازه‌گری انگیزستن عواطف و آماده کردن مردم برای قبول عقایدی معین است اعم از اینکه راست باشد یا نه.

نوعی مسامحه در معادل‌گذاری واژگان غیر فارسی سبب شده تا واژه‌ی تبلیغ یا تبلیغات در فارسی معادل چهار اصطلاح عربی اعلام، دعایه، دعوت و اعلان به جای سه اصطلاح متمایز انگلیسی advertising, mission و propaganda به کار برود.^۲

اقسام تبلیغات

همانگونه که می‌دانید، رسانه مورد استفاده در هر نوع تبلیغ مهم‌ترین عامل در تقسیم‌بندی انواع تبلیغ محسوب می‌شود. از این رو برحسب نوع رسانه‌ی که مورد استفاده واقع می‌شود انواع تبلیغات را اینگونه می‌توان برشمرد:

^۱ - خندان، محسن، ۱۳۷۴، تبلیغ اسلامی و دانش ارتباطات اجتماعی، تهران.

^۲ - همان

تبلیغات چهره به چهره (گفتگو، وعظ، خطابه)

تبلیغات رسانه ای (تلویزیون، رادیو، مطبوعات، بیلبورد، بیلبورد متحرک، اینترنت)

از طریق موسیقی، فیلم و کلیپ، دامنه اینترنتی، روی بسته های مواد مصرفی، تبلیغات خیابانی، نام تجاری مشهور (برند)، تبلیغات مشتری تولید، تبلیغات هوایی

ارکان تبلیغ

در عملیات پیام رسانی، عناصر گوناگونی دست به دست یکدیگر می دهند تا پیام از مبدأ به مخاطب، ابلاغ شود، این عناصر گرچه نقشی حائز اهمیت را ایفا می کنند، ولی همه از یک درجه اهمیت برخوردار نیستند بلکه برخی نقش اساسی و اصلی را برعهده دارند که با فقدان آنها عملیات به سامان نمی رسد؛ این عناصر را ارکان تبلیغ می نامیم و تعداد آنها را از سه، تا شش تا ذکر کرده اند؛ ارسطو سه رکن خطابه را (گوینده، گفتار و مخاطب) دانسته است.

دیدگاههایی که طی مدت طولانی از نخستین بار تا سالهای ۱۹۴۰ بر جامعه شناسی ارتباطی حکومت می کرد، در پنج پرسش (هارولد لاسول) خلاصه می شده است؛ کی؟ چه می گوید؟ از چه مجرای؟ به کی؟ و با چه تأثیری؟ دیوید برلو مدلی را طراحی و در کتاب خود به نام «جریان ارتباط» منتشر کرد که در آن چهار عنصر اصلی است که عبارتند از: منبع، پیام، کانال، گیرنده. در مدل برلو انتخاب کانالها (حواس پنج گانه) یک عامل مهم در تعیین تأثیر ارتباط می باشد. برلو معتقد است که برای فراهم آوردن یک ارتباط خوب، منبع و گیرنده هر دو بایستی دارای نظامی مشابه در زمینه های ارتباطی، نگرشها، دانش، نظام اجتماعی و فرهنگ باشند؛ در صورتی که این خصوصیات در گیرنده و منبع، متشابه نباشند ارتباط برقرار نمی شود، پیام منتقل نمی گردد و در نتیجه پیام در نظر گرفته شده هیچ گونه تأثیری نخواهد داشت^۲.

دین

ارائه یک تعریف جامع و مانع از دین اگر ناممکن نباشد، امری سخت و دشوار می باشد، دانشمندان برای پیدا کردن یک یا چند وجه اشتراک در تعریف ادیان کوشیده اند. این امر موجب شده است که

^۲ - فرشیدفر، ابوالقاسم، ۱۳۷۲، روان شناسی تبلیغ، تهران، مؤلف.

تعریف های بی شماری برای دین ارائه شود که هیچ کدام از آنها جامع و مانع نیست. اغلب تعاریف ارائه شده توسط دین شناسان، در واقع به بخش هایی از آنچه تحت عنوان دین در دنیا سراغ داریم می پردازد و برخی از جوانب آن را نشان می دهند. علت این امر تنوع بسیار زیاد ادیان در جوامع بشری است.

رویکرد ها در تعریف دین

دانشمندان دین شناس بر اساس علاقمندی های خود از زاویه های متفاوتی به دین نگریسته اند از همین رو، رویکرد های متعددی در تعریف دین به کار بسته اند. در اینجا به برخی از آنها اشاره می شود:

الف- تعریف به شمارش و بیان خصایص

از مصادیق این نوع تعریف می توان به تعریف نینان اسمارت و دکتر شریعتی اشاره داشت. نینان اسمارت شش خصیصه یا بعد کلی که در همه ادیان مشترکند را چنین فهرست کرده است: شعایی، اسطوره ای، عقیدتی، اخلاقی، اجتماعی، و تجربی.

دکتر علی شریعتی در کتاب تاریخ ادیان خویش، از این روش برای تعریف ادیان، به ویژه ادین ابتدایی سود جسته است وی ویژگی های زیر را از خصایص ادیان بدوی تاریخ می داند:

معنی دار دانستن هستی و اعتقاد به حقیقتی متعالی در پشت ظواهر عالم، غایتمند دانستن هستی، دوگانگی اشیاء عالم (خیر و شر؛ پاک و پلید، مقدس و نامقدس و...)، تقدیس و تقدس، تقسیم اشیاء به محسوس و نامحسوس، روح اجتماع بودن مذهب، بین المللی بودن و سرایت به جوامع دیگر، جستجوی یک وحدت زیر کثرت هستی، اعتقاد به جاودانگی روح، زیبایی و هنر (و جمال معبود)، عشق و پرستش،^۴

ب- تعاریف ناظر بر محوریت اعتقاد، در این نوع از تعاریف دین را بر اساس یک یا چند باور محوری تعریف می شود مثلاً:

دین به معنای اعتقاد به یک امر قدسی است.

جان تیلر: دین ایمان به موجودات روحانی است.

^۴ - شریعتی، علی، تاریخ ادیان، ج ۱ فصل دوم

جان هیک : دین شناخت یک موجود فوق بشری که دارای قدرت مطلقه است که شایسته اطاعت و پرستش‌اند.

رابرت هیوم: دین عبارت از اعتقاد به نوعی خدا، یا خدایان، و تجربه او از آن خدا، یا خدایان است. وجه تمایز ادیان نوع خداویا نوع تجربه است

ج- تعریف از بعد روانشناسی یا جامعه شناسی:

ویلیام جیمز، از بزرگان علم روانشناسی در قرن اخیر می نویسد :

مذهب، عبارت است از تاثرات و احساسات و رویدادهایی که برای هر انسانی در عالم تنهایی و دور از همه بستگی‌ها برای او روی می‌دهد، به طوری که انسان از این مجموعه می‌یابد که بین او و آن چیزی که آن را امر خدایی می‌نامد، رابطه‌ای برقرار است.

د- تعاریف ناظر بر جنبه اخلاقی و عملی دین : برخی از پژوهشگران ، بانگاه کاربردی ، در تعریف خود از دین بر آن بخش از دین که روابط انسانی را سامان می دهد تاکید دارند به عنوان نمونه به تعریف کانت و عبدالقاهر جرجانی اشاره می کنیم:

کانت : دین، عبارت است از تشخیص همه وظایف به عنوان دستورهای الهی

عبدالقاهر جرجانی : دین قانون و قرارداد الهی است که خردمندان را به سوی قبول آنچه در نزد رسول (ص) است، فرا می خواند.^۵

ه- تعاریف ترکیبی (اعتقاد و عمل) : برخی از دین شناسان با توجه به وجوه مختلفی که در ادیان وجود دارد به ارائه تعاریف ترکیبی مبادرت ورزیدند. در اینجا به سه نمونه از این دست، اشاره میکنیم:

علامه طباطبایی: دین، عقاید و یک سلسله دستورهای عملی و اخلاقی است که پیامبران از طرف خداوند برای راهنمایی و هدایت بشر آورده اند، اعتقاد به این عقاید و انجام این دستورها، سبب سعادت و خوشبختی انسان در دو جهان است.

آیه الله جوادی آملی: دین مکتبی است که از مجموعه عقاید، اخلاق و قوانین و مقررات اجرایی تشکیل شده است و هدف آن، راهنمایی انسان برای سعادت‌مندی است.^۶

^۵ - تاریخ جامع ادیان،

بررسی دقیق ادیان، که موضوع این رساله است، نشان خواهد داد که دین ماهیتی بسیار پیچیده و متشکل از مولفه های مختلف اعتقادی، اخلاقی، احساسی و عملی است. لذا شاید بتوان تعریفی که مایکل پیترسون ارائه نموده است را (با اندکی تغییر) کامل ترین تعریف تلقی نمود، هرچند این تعریف نیز غیر قابل نقد نیست. وی می نویسد:

" دین متشکل از مجموعه ای از اعتقادات، اعمال، واحساسات فردی و جمعی که حول محوریک حقیقت غایی و برای ارائه معنای حیات سامان یافته باشد. این حقیقت ممکن است واحد یا متکثر، متشخص یا نامتشخص، الوهی یا غیر الوهی و نظایر آن باشد..."^۷

انواع دسته بندی ادیان

آثار دین پژوهی رویکرد های مختلفی در تقسیم بندی ادیان بکار برده و از جنبه های مختلف این پدیده بزرگ تاریخ بشر را دسته بندی نموده اند

برخی از دین شناسان، ادیان را به سه دسته بزرگ ادیان ابتدایی، ادیان قدیم، (آیین های منقرض شده خاورمیانه) و ادیان پیشرفته (مانند ادیان بزرگ کنونی) و برخی دیگر بر حسب پیچیدگی عقاید، ادیان را به سه گروه: ادیان ساده (مانند آنیسم، توتیمسم و فتیشیسم)، ادیان فلسفی: (مانند هندوئیسم، بودیسم و آیین کنفوسیوس) و ادیان وحیانی: (مانند زردشتی گری، یهودیت، مسیحیت و اسلام) تقسیم کردند.

دسته بندی دیگری که از ادیان ارائه شده است تقسیم ادیان به ادیان غیر توحیدی، مانند هندوئیسم، بودیسم و شینتو) و ادیان توحیدی، مانند یهودیت، مسیحیت و اسلام است. تقسیم ادیان بر حسب زبان و قومیت نیز ما را به مجموعه هایی تحت عنوان ادیان سامی (مانند یهودیت، مسیحیت و اسلام)، ادیان آریایی (مانند ادیان ایران باستان، هندوستان، روم و یونان قدیم) و نگاه جغرافیایی ما را به داشتن فهرستی با سرشاخه هایی همچون ادیان خاور دور (مانند آیین کنفوسیوس، تاتوئیسم و شینتو)، ادیان شرقی (مانند هندوئیسم، بودیسم و شینتو) و ادیان غربی (مانند یهودیت، مسیحیت و اسلام) رهنمون می سازد.

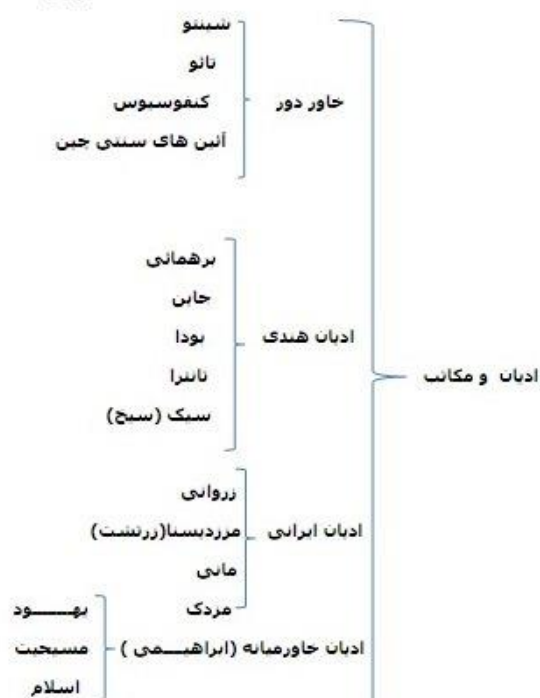
۶- انتظار بشر از دین

۷- پیترسون، مایکل، عقل و اعتقاد دینی، ۲۰

تبلیغ دینی

تبلیغ دینی را انتقال مکرر و تدریجی اندیشه‌ی دینی، برای تأثیرگذاری بر افکار و اعمال انسان‌ها با مؤثرترین شیوه‌ها و ابزارهای مشروع با توجه به مبانی و اهداف تبلیغی همان دین تعریف کرده‌اند.^۸

چارت ادیان مشهور

ادیان بدوی در این نمودار ذکر نشده‌اند و فقط مکاتبی که مجموعه منضبط عقاید، احکام و اخلاقیات داشته و در تاریخ مطرح بوده‌اند آمده است.

^۸ - عباسی مقدم، مصطفی، اسوه‌های قرآنی و شیوه‌های تبلیغی آنان، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۹

روش های تبلیغ دینی

اکثر فرق ، مذاهب و ادیان و مکاتب به تبلیغ عقاید مبانی فکری و رفتاری خود مشغول هستند و شاید هیچ مکتبی یافت نشود که در این زمینه اقدامی نکرده باشد و اصولاً بدون تبلیغ نمی توان به استمرار یک آئین در طول تاریخ امید بست.

تبلیغات ادیان مکاتب با اهداف متفاوتی صورت می پذیرد. گاه مبلغین یک مذهب صرفاً در پی توجیه عقلانی و یا صحیح بودن دین متبوع خود هستند و با تبلیغات خود در این تلاش اند که مکتب خود را از اتهام خرافه و تهی بودن از ارزش مبرا سازند. گاه مبلغین یک مکتب باهدف یارگیری از مردمان دیگر به تبلیغ دینی می پردازند، زمانی مبلغین دینی بیشتر به دنبال تثبیت مبانی اعتقادی در میان هواداران آن مکتب می باشند. همچنین ممکن است کراتبلیغی با هدف دفاع از حملات تهاجمی ادیان و مکاتب رقیب صورت پذیرد.

اهداف یاد شده بالا در اشکال متنوعی قابل پیگیری است. مبلغین برخی از مکاتب و مذاهب با برگزاری جلسات سخنرانی به تبیین دیدگاه های اعتقادی و اخلاقی و یا دستورات دین متبوع خویش اقدام مینمایند. گروهی دیگر از موسسات تبلیغی با برگزاری کلاس های آموزشی که گاه مستقیماً ربطی به

دین ندارد منویات خود را در ذهن مخاطبان جایگیر مینمایند. در روش های تبلیغی برخی از ادیان تاسیس موسسات حمایتی و خدماتی به شکل خیریه ای را شاهد هستیم و گروهی دیگر آنهایی هستند که با توجه به گسترش و پیشرفتهای بشر در حوزه تکنولوژی ارتباطات و با تاسیس وبلاگ، وبسایت، شبکه های مجازی اجتماعی و... از این بستر برای تبلیغ تعالیم مکتب مورد نظر خود استفاده می کنند. برگزاری مراسم خاص (جشن یا عزاداری یا...) و تشکیل اجتماعات بزرگ و کوچک که طی آن تعالیم مکتب مورد نظر به اطلاع حاضران گذاشته می شود و ده ها طریق دیگر، راه هایی هستند که در شیوه های تبلیغی ادیان مختلف می توان مورد بررسی قرار داد.

در سطور بعد به صورت مختصر به مشهورترین روش هایی که توسط مبلغین ادیان و مکاتب مختلف مورد استفاده واقع می شود اشاره خواهیم نمود. دسته بندی این مطالب بر حسب موقعیت جغرافیایی مبدأ پیدایش آن دین انجام شده است. بر این اساس، مطالعه روش های تبلیغی ادیان از آئین های شرق دور آغاز و تا بررسی روش های بلیغ در میان هواداران ادیان خاورمیانه ای ادامه خواهد یافت. فهم روش های تبلیغی هر دین بدون اطلاع نسبت به عقاید و تعالیم و تاریخچه آن دین میسر نمی شود از این روی، قبل از بیان روش های تبلیغی و معرفی موسسات ترویجی هر آئینی، اطلاعات مختصری پیرامون تاریخ، موسس، و عقاید آن دین تقدیم نظر خواننده محترم می شود.

الف- ادیان خاور دور (ژاپن و چین)

از میان کشورهای خاور دور، دو کشور ژاپن و چین به لحاظ تاریخی بیش از سایر کشورهای آن منطقه در موضوع دین صاحب سبک هستند به گونه ای که در اغلب کتب دین شناسانه و یا تاریخ ادیان به مکاتب رایج در این دو کشور به صورت اختصاصی پرداخته اند. دین های رایج در ژاپن در درجه اول دین ملی آن کشور یعنی «شینتویی» و بعد دین بودایی و در درجه سوم دین مسیحیت است. دین بودایی از طریق چین و کره به ژاپن راه یافته و در آن کشور گسترش یافته است. شاید بتوان گفت، ژاپنی ها دین را سنت ملی یا رسومات و میراث سنتی دانسته و به معنای معنوی دین توجهی (در حد توجه مردم سایر کشورها) ندارند.

در کشور چین هم وضع تقریباً به همین گونه است، به غیر از برخی از ادیان غیر چینی نظیر بودا و اسلام و مسیحیت که در کشور چین طرفدارانی دارد، دین به معنای مشهور آن مصداقی ندارد. به این معنا که یک دین بزرگ همانند بودا یا اسلام با سابقه چینی نمی توان یافت بلکه در عوض دین داری در چین را می توان در دو قالب پیگیری نمود. قالب اول مکاتب فلسفی - اخلاقی یا فلسفی - عرفانی باستانی

چینی نظیر تائوئیسم یا مکتب کنفوسیوس که از حدود ۲ تا ۳ هزار سال قبل در این کشور پهناور طرفدارانی داشته اند. این دو مکتب فکری، به عنوان دین (در معنای مشهور آن) شناخته نمی شوند زیرا برخلاف ادیان مشهور دنیا، از خدای مشخصی در آنها نام برده نشده است و رهبری واحد همانند پاپ یا دالایی لااما ندارند و مراسم واحد و متمرکز همانند حج در بین هواداران این مکاتب مرسوم نیست و شاید به همین جهت باشد که در کتب شناخت ادیان، دین خاصی در منطقه چین نام برده نمی شود (همانگونه که در آفریقا چنین است) اما این سخنان به معنی نبود پرستش و یا سنت های مذهبی در این کشور نیست. مردم چین به شکل سنتی، در میان خود سنت های بومی مذهبی داشته و دارند که بسیاری از مشخصات سنت های ادیان دیگر را دارد، معبد، مراسم، اذکار مذهبی، آداب و رسوم خاص، فلسفه و جهان بینی خاص و... لکن به دلیل نبود سه ویژگی یاد شده (رهبری واحد، مراسم منسجم و عدم شهرت خدای خاص) شهرتی به دست نیاورده اند.

نکته دیگر آن که عقاید و مراسم مذهبی ادیان بومی چین، در طول هزاران سال جزو فرهنگ عامیانه مردم این سرزمین بزرگ قرار گرفته است و آن چنان با آداب و رسوم عامیانه اهل چین عجین شده است که نام گذاری آن به عنوان دین، به گونه ای که متمایز از فرهنگ و سنت چینی باشد، کار سختی است. به همین دلیل، معرفی روش های تبلیغی، که در آن امور دینی خاصی تبلیغ شود، بدون اینکه بتوان از آن تحت عنوان فرهنگ بومی چین یاد نمود، کار بسیار سختی است. شاید بتوان گفت، در چین مرز مشخصی بین ادیان، به ویژه بودیسم، تائویسم و آئین های مذهبی محلی وجود ندارد. با این حساب، در ادامه این سطور، به معرفی برخی از روشهای تبلیغی فرهنگ چین باستان خواهیم پرداخت و امید می رود با توضیحات بالا، خواننده محترم آنها را خارج از موضوع و عنوان این درس (روش های تبلیغی ادیان) محسوب نکند.

نامتعیین بودن آمار ادیان عامیانه چینی دلایل مختلفی دارد که مهم ترین آن عدم تمایز ادیان مذکور از آداب و رسوم محلی مردم آن سامان است به گونه ای که نامگذاری برخی از سنت ها آن به عنوان یک دین و یا یک رفتار دینی برای محققان مشکل بوده و در نتیجه، قرار دادن طرفداران آن مراسم و یا سنت خاص تحت عنوان هواداران یک دین کار مشکلی است و لذا آمار متفاوتی در باره مذاهب چینی ارائه شده است.

از جمله سنت های مذهبی چینی می توان به احترام به نیروهای طبیعت، خدایان اقوام، اجداد و اساطیر چینی اشاره داشت. بر اساس تعالیم ادیان چین باستان، هر خانه و خاندان، ضریحی به یادگار نیاکان و رفته گان میساختند و بر فراز آن تابلو های چوبی با نقش و نگار و نام گذشتگان نصب می کردند و حتی مراسم عقد و ازدواج نیز در این مکان ها انجام می گرفت.

با توجه به مطالب بالا می توان گفت تبلیغ دینی با قالب و تعریفی که در ادیان مشهور نظیر اسلام و مسیحیت وجود دارد در رسانه ها و یا موسسات تبلیغی و ترویجی چین و ژاپن چندان مشهود نیست اما تبلیغ و تبیین آداب و رسوم و باورهای ملی و معرفی فرهنگ سنتی بسیار پررنگ توسط رسانه های این دو کشور تعقیب می شود و با توجه به نزدیکی مفهوم دین با سنت های ملی و باستانی می توان این گونه فعالیت ها را به عنوان تبلیغات دینی در این متن مورد اشاره قرار داد.

تائوئیسم

یکی از مکاتب موثر در فرهنگ باستانی چین که رد پای آن را در بسیاری از آثار هنری و حتی در ورزش های چینی می توان مشاهده نمود مکتب تائوئیسم است. سابقه آغاز تاریخ این آئین به قرن ۶ ق.م در چین بر می گردد. تائوئیسم با مجموعه ای از معتقدات و مناسک و اعمال مذهبی باستانی چینی آغاز و بعدها با مسائلی فلسفی و عرفانی همراه گشت. مهم ترین کتاب این آئین، کتاب تائو ته چینگ است. کتابی کم حجم که شامل ۸۱ فصل کوتاه چندخطی است.^۹

نویسنده این کتاب که به یک معنا موسس این آئین است، فردی به نام (لائو تزو) است. او یکی از بزرگ ترین فیلسوفان بعد از کنفوسیوس بود. وی کتابداری دربار سلطنتی بود اما از سیاست بیزار بود از این رو در صدد ترک چین برآمد. هنگامی که قصد عبور از مرز چین را داشت مرزبان به او گفت: «حال که داری دستگاه حکومت را ترک و گوشه نشینی را انتخاب می کنی، برای من کتابی بنویس» وی کتاب تائو ته چینگ را برای وی نگاشت و سپس از آن جا دور شد. محل مرگ وی مشخص نیست.

بنا به نظر برخی از محققان، تائوئیسم نیز همچون سایر ادیان به تدریج دچار خرافات و عوامزدگی گردید و با اعتقادات باستانی چینی یعنی پرستش طبیعت و نیاکان توسعه یافت و دچار انشعاب گردید. مهم ترین انشعابات آن دو فرقه " چیان جن " و " جن ای " بود. به دلیل فقدان مراسم و تشریفات جدی برای مشارکت در این دین، دستیابی به آمار دقیق شمار پیروان این مذهب سخت است. چین دارای حدود ۱۵۰۰ معبد و ۲۵ هزار روحانی اعم از زن و مرد تائوئیست است.

شاید بتوان وحدت وجود را خمیرمایه اصلی اعتقادی تائوئیسم دانست. وحدتی که با کثرت دوگانه ای در هم شده است. دو نیروی حاکم بر هستی که از آن به بین و یانگ تعبیر می شود. بر اساس دیدگاه تائوئیسم زیر همه تضادها وحدتی بنیادین وجود دارد. بین (نیروی منفی، قابل، مونث) و یانگ (نیروی فعال، مثبت، مرد) که باهم در تضاد هستند لایه روئین هستی اند اما اصل وجود که لایه زیرین و حقیقی

^۹ - تائو ته چینگ، لائوتزو، فرشید فهروانی، نشر مثلث، تهران، ۱۳۹۰

است وحدت است. تمام اتفاقات عالم محصول تعامل دونیروی مذکور هستند. باران یانگ وزمین بین و نتیجه این دو گیاه است که میروید تمام موجودات حتی ارواح و موجودات غیبی یانگ و بین هستند. فرشته ها یانگ واجنه بین هستند. حرکات انسان نیز، قیام یانگ و قعود بین. شبیه این سخن بعدها در فلسفه هگل تحت عنوان تضاد دیالکتیک مطرح گردید. اندیشه دوگانگی مدیریت جهان در اکثر ادیان به اشکال وبا عبارت های گوناگون نظیر خیر و شر، نور و ظلمت ، شیوا و شاکتی ، مادینه مقدس و نرینه مقدس و... مطرح است.

مکتب کنفوسیوس

مکتب کنفوسیوس عکس العملی بود در مقابل تعالیم تائو. برخلاف تائوئیسم، که به فردیت و معنویت فردی و آخرتگرایی و تفرد و زهد پرداخت، تعالیم کنفوسیوس بیشتر بر تنظیم امور اجتماعی تاکید داشت. کنفوسیوس قانون "لی" را جانشینی برای "تائو" دانست.^{۱۰} به نظر وی راه حل فساد جامعه پناه بردن به طبیعت نیست بلکه اگر جامعه بر اساس لی مدیریت شود به تائو خواهد رسید^{۱۱} به نظر وی قوام جامعه به اطاعت زن از شوهر و فرزند از پدر و برادر کوچکتر از برادر بزرگ و رعیت از حاکم است.

کنفوسیوس مخالف خرافات و سحر و جادوی تائویی بود و به جای خدمت به ارواح گذشتگان، خدمت به اجتماع را توصیه می نمود. او می گوید: زندگی من عبادت من است.^{۱۲} تائوئیسم فرد را بزرگ و جامعه را مبتذل و کنفوسیوس فرد را ضعیف و جامعه را منظم و مقتدر می کند. این دو مکتب مشهورترین مکاتب بومی چین باستان به شمار می آیند. سایر مکاتب موثر در چین نظیر بودا، مسیحیت و اسلام رادر بخش های بعدی مورد بررسی قرار خواهیم داد.

اکنون با توجه به این نکته، به برخی از تبلیغات رسانه ای که از سوی هواداران سنت های باستانی ملی ژاپن و چین ، انجام شده است اشاره ای می نمائیم .

ایکیوسان

ایکیوسان مجموعه انیمیشن ۲۹۶ قسمتی، از محصولات شرکت "تائویی انیمیشن"^{۱۳} است که از اکتبر ۱۹۷۵ تا ژوئن ۱۹۸۲ از کانال تلویزیونی آساهی ژاپن^{۱۴} پخش شد. داستان این مجموعه الهام گرفته از دوران کودکی راهبی بودایی به همین نام است. وی پسر یکی از پادشاهان ژاپن بود که با به قدرت

^{۱۰} - شریعتی، تاریخ ادیان، ص ۲۹۸

^{۱۱}

^{۱۲} - ۳۱۱

^{۱۳} - Toei Animation

^{۱۴} - TV Asahi

رسیدن شوگون‌ها حکومت را از دست داد، همسر وی به اجبار به همسری یک شوگون درآمد و لذا فرزند خود را به معبد فرستاده است. این کودک مراتب رشد و ترقی در معبد را، خیلی زود طی کرد و با نشان دادن خلاقیت در کارها شخصیت ویژه‌ای از خود نشان داد. به گونه‌ای که در بسیاری از مشکلات محلی و حکومتی مرجع حل مشکلات گردید. این کودک باهوش، برای تفکر و تمرکز دو انگشتش را روی سرش می‌چرخاند و بعد همانند شمایل مجیمه‌های بودا، شروع به تفکر می‌کرد.

هر قسمت از این مجموعه انیمیشنی داستان متفاوتی دارد، اما یک کلیت در همه آنها وجود دارد و آن تبلیغ و موشکافی نظام بودایی «ذن» می‌باشد.

حضور نماد‌هایی چون دیر بودایی "سنگه"، که در آن مجسمه‌های بودا در موقعیت‌های مختلف دیده می‌شود، وجود محل اجداد بزرگان در معبد، در مجاورت رودخانه و دور از شهر بودن معبد، لباس یکدست سفید اعضای دیر و سر تراشیده آنها، حضور استاد بزرگ و تعالیم و تنبیه‌های او. اعتراف شاگردها نزد رودخانه، همه و همه روایتگری این کارتون برای تعالیم بودا، شاخه ذن را تأیید می‌کند. البته، در نسخه فارسی‌ای که در سیمای جمهوری اسلامی نمایش داده شد، بسیاری از مناسک بودائی، آداب ادعیه خوانی و توسل به ارواح و مردگان از مجموعه حذف شده بود. بیتوته کردن در معبد، رعایت نظافت محل زندگی و پیروی از مناسکی است که روبروی مجسمه بودا با ایجاد تمرکز از دیگر المان‌هایی است که تبلیغ بودیسم در این مجموعه را رقم می‌زند.^{۱۵}

در این مدرسه از آموزش‌های مرسوم و کلاس درس و نظایر آن خبری نیست. و جز انجام کارهای معمول معبد فعالیت دیگری مشاهده نمی‌شود. نکته داستان همین است که، اصلاً چیزی برای تدریس وجود ندارد چرا که همه بودائی‌اند و در حال سلوک، و همانگونه که مشهور است راه وصول به اشراق بودایی همه در ضمیر انسانی متمرکز است نه در کتاب و درس‌های مرسوم در مدارس.^{۱۶}

مولان

انیمیشن مولان در دو قسمت ۹۰ دقیقه و به کارگردانی "تونی بنکرافت و باری کوک" (کارگردان قسمت اول) و دارل رونی و لین استرالد (کارگردان قسمت دوم)، توسط شرکت والت دیزنی پیکچرز در سالهای ۱۹۹۸ و ۲۰۰۴، ساخته شد.

مولان شخصیت اول این پویانمایی، یگانه دختر خانواده است. او که علاقه زیادی به خصلت‌های زنانگی از جمله زیبایی دارد (شرکت در مراسم انتخاب زیباترین دختر چین). با حمله مغول‌ها به سرزمین

^{۱۵} - قشقاوی، محمدسعید، تبلیغ ادیان غیرتوحیدی در قالب انیمیشن، جام نیوز، کد خبر ۳۹۵۵۲۱، مشاهده در ۳۱ شهریور ۹۳

^{۱۶} - فعالی، محمدتقی، آفتاب و سایه‌ها، انتشارات نجم الهدی، صفحه ۳۳۵

چین و اعلام بسیج عمومی و اجبار قانون به اعزام پدر بیمار او به جنگ، متوجه احتمال از هم پاشیدگی خانواده می شود، لذا تصمیم میگیرد خود به جای پدر بیمارش به جنگ برود. این کار با تغییر قیافه او به شکل پسرها میسر می شود و وی بدون تحریک حساسیت دیگر سربازان در سپاه چین به عنوان سرباز مشغول به خدمت می شود.

مولان قبل از عزیمت به زیارت اموات خانواده که مقبره آنها طبق رسوم چینی در کنار خانه است می رود و از ارواح گذشتگان مدد می جوید. در پی درخواست او ارواح خانواده جلسه می گیرند و روح بزرگ خاندان، محافظی برای او می فرستند. محافظ مذکور که در شکل یک اژدهای کوچک است در همه امور کمک و راهنمای مولان و محافظ وی از خطرات است و نهایتاً با امداد ارواح، مولان نقش مهمی در پیروزی لشکر چین بر سپاه مغول، ایفا می نماید.

در قسمت دوم پس از پیروزی، مولان و ژنرال جوان که فرمانده وی بود و به صورت اتفاقی راز مولان را فهمیده است تصمیم به ازدواج می گیرند. از دواج در همان معبد (مقبره بزرگان خانواده) انجام می شود و پدر مولان هنگام ازدواج گردنبندهای "یانگ" خود و "یین" همسرش را به مولان می دهد و او را راهنمایی می کند تا در مسیر طبیعت گام بردارد. او هنگام هدیه دادن این دو گردنبندها به مولان و همسرش، اشاره به زاینده دو جنس مخالف با همه تفاوتهایشان می کند و مولان در جواب پدر می گوید: "من درس یانگ و یین رو خوب یاد گرفتم" این نکته گویای اصالت و کاربرد این اعتقاد در اندیشه طراحان این انیمیشن است. تا به مخاطب گوشزد شود که برای پیشرفت در زندگی باید به فکر تکامل بخشیدن به قوای خود با استمداد از نیروی مخالف باشند. نکته ی که در آئین باستانی تائو بسیار مورد تاکید است.

احترام به خانواده، باور به تاثیر ارواح گذشتگان، احترام به اموات و زیارت ایشان، باور به دوگانگی نیروهای تاثیرگذار در طبیعت (یین و یانگ) از جمله المان های تبلیغی فرهنگ و سنت مذهبی چینی است که در این انیمیشن تبلیغ شده است.^{۱۷}

فیلم های رزمی

باید پذیرفت که ورزش های رزمی به ویژه کانگ فو، یکی از مظاهر فرهنگ باستانی چین است. در اغلب این ورزش ها، در کنار حرکتهای و تمرین های بدنی، به هنرجویان آموزش هایی پیرامون فلسفه و حکمت چین باستان داده می شود. بنابراین ترویج این گونه فیلمها به نوبه خود نوعی تبلیغ فرهنگ چین باستان محسوب می شود و با توجه به قرابتی که بین فرهنگ و مذهب در چین سراغ داریم می توانیم این دسته از فیلم ها را نوعی تبلیغ مورد گفتگوی این متن (تبایغ دینی) بشماریم. بار دیگر یادآور می شود که مرز بین امور فرهنگی و مذهبی در چین باستان امر زیاد روشنی نیست.

^{۱۷} - قشقاوی، محمد سعید، تبلیغ ادیان غیر توحیدی در قالب انیمیشن، سایت جام نیوز، کد خبر ۴۹۷۲۴۲۴، تاریخ مشاهده: ۱۷ شهریور ۹۳

دقت در سیرتحوّل فیلم های مذکور مارا به نکات جالبی رهنمون می سازد. اولین فیلمهایی که در این ژانر تولید شد با نقش آفرینی "بروس لی" به اوج استقبال تماشاگران نایل شد. موضع محوری ماجراهای فیلم های بروس لی ، برتری ورزش های رزمی چینی بر سایر سبک های رزمی به خصوص ورزش های ژاپنی می باشد. در اغلب فیلمهای او ، قهرمان داستان ، پس از گذشتن از فراز و نشیبهای فراوان ، بر قهرمان سایر سبکهای رزمی غلبه می کند. از این رو می توان فیلمهای او را ترویج گر فنون رزمی چینی تلقی کرد .

فیلمهای رزمی او که در سینمای هالیوودی و نیز هنگ کنگ بازی کرد تحسین عامه را برانگیخت و موجی از استقبال و علاقه مندی به ورزش های رزمی در کشورهای غربی و سپس در سایر کشورها ایجاد کرد.

با گذشت زمان، فیلمهای این ژانر از تبلیغ صرف برای ورزشی خاص به تبلیغ فرهنگ و آداب و سنن باستانی روی آوردند. در سال های اخیر شاهد انتشار فیلم وسریال و حتی کارتون های رزمی فراوانی هستیم که مبارزات رزمی کاران شرقی (چین، ژاپن، کره ...) در آن، بیننده را به برتری و امتیازاتی که فرهنگ و سنت های باستانی و تاریخی آن کشور ها داشته اند رهنمون می سازد. در واقع ، بیننده حجمی از پیام های فرهنگی را در لابلای ماجراهای پر مبارزه فیلم شاهد است و صحنه های متعدد رزمی، عرصه ای می شوند برای تبلیغ ارزش های فرهنگی و اخلاقی که در سنت های باستانی کشور مورد نظر رایج بوده است.

در بسیاری از این فیلم های این ژانر که سال های اخیر تولید شده است ، قهرمان داستان علاوه بر مهارت های رزمی ، از قدرتهای روحی و کراماتی که معمولاً بین عرفا سراغ داریم بهره مند است. او علاوه بر مهارت در شمشیر زنی و مبارزات بدون سلاح ، از توانایی پرواز در هوا، ارتباط با موجودات فرا مادی ، توانایی استفاده از نیروهای ماوراطبیعی و ... را داراست ؛ بدین ترتیب فیلم ، به بهانه نمایش مبارزات رزمی ، غنای فرهنگی و عرفانی چین و یا کره باستان را به رخ بیننده می کشاند.

نمایش اساتید بزرگ در حالت ذن، نصایح حکیمانه و راه گشاییهای معنوی و اخلاقی آنان برای قهرمانان داستان ، حضور قهرمان مبارزات در معبد و کسب انرژی و نیروهای فوق طبیعی از استاد (پیر طریقت) و صحنه هایی از این دست ، دیگر روش هایی است که نویسندگان داستان برای رسیدن به هدف فوق از آن استفاده می کند و به وسیله آنها در پی برجسته نمایی فرهنگ و عرفان باستان کشور خود است .

ادیان هندی و تبلیغات آنها

ب-۱) هندوئیسم

از میان قریب یک میلیارد و سیصد هزار نفر جمعیت کشور هندوستان بیش از یک میلیارد نفر پیرو آئین هندوئیسم (برهمنیسم) هستند. از نظر تاریخی، هندوئیسم، ریشه در آئین ودایی دارد. آئینی که پس از مهاجرت اقوام آریایی به هند از تلاقی آداب و رسوم اقوام بومی هند و آریایی ها پدید آمد. برخی از نویسندگان تاریخ ادیان، وجود عناصر مشترک اعتقادی بین زرتشت و هندوئیسم نظیر چند گانه پرستی، اعتقاد به قربانی برای خدایان، و رواج سرودهای مذهبی و... را به همین دلیل دانسته اند ۱۸

سروده های یاد شده به تدریج در قالب بیان های مقدسی تحت عنوان "ودا" درآمد و پس از چند قرن از حالت شفاهی به صورت مخطوط و مکتوب تبدیل شد و در پی آن مذهب ودائی حول آن نظام یافت. کتاب وداها شامل اشعار، اوراد دینی، داستانهای، اوراد جادو و... است. حب یکی از قوای طبیعی بودند و در رأس همه آنها سه خدا بزرگتر یعنی دایوس پیتار^{۱۹} پدر آسمانی، پریتوی ماتار^{۲۰} خدای زمین (خدای مادر) و پریتوی میترا خدای آفتاب (خدای بخشاینده و نماینده صدق و کرامت و اخلاق پرستش می شدند.^{۲۱} خدایان دیگری همچون: انیدرا (خدای باران و صاعقه)، رودره (خدای ترس که مسبب مشکلات بود)، یاما (خدای ارواح که بر مردگان حکمرانی می کند)، آگنی (خدای آتش و نور که از بین برنده ظلمت بود و کاشف اسرار و ظلمتها) در رتبه بعد مورد احترام بودند.

۱۸ - شریعتی، تاریخ ادیان، ص ۱۳۳

۱۹ - پدر آسمانی در یونان باستان « زئوس پاتر » خوانده شد؛ در روم او را « یوپیتر » نام دادند و در هند او را « دایوس پیتار » صدا زدند و همچنان ایرانی های باستان و حتیها او را به عنوان پدر آسمانی پرستش کردند

۲۰ - خدای زمین؛ در نزد یونانی ها « گایا ماتار » نام گرفت

۲۱ - ایرانی ها آنرا « مهر » یا خدای آفتاب خواندند. دقت در کلمه پیتار و ماتار و شباهت زیاد آن با لفظ "پدر و مادر" در فارسی و نیز "father & mother" در انگلیسی می تواند حکایت از مبدأیت یک نظام زبانی اولیه در قاره های مختلف داشته باشد که ناشی از مهاجرت آریایی ها به این سرزمینها بوده باشد.

دراواخرق ۷ ق م ، به تدریج متونی تحت عنوان "برهنه" ها ، که مشتمل بر ادعیه و مقالاتی درباره هستی بود تدوین شد. این متون شامل ادعیه واوراد و ذکر اداب و تشریفات مراسم قربانی و.. نیز می شد و اشاراتی نیز به اندیشه " وحدت عالم وجود" در آن مشاهده می شد واز " برهما" به عنوان وجودی که همه هستی درمقابل او خاضعند و مرکز و حقیقت باطنی عالم و ذات خلاق آن یاد شد. و بدین ترتیب اساس مذهب "هندوئیسم" پایه گذاری شد.^{۲۲} آئین برهمنی اولین گرایشات وحدت انگارانه از هستی را سرلوحه کار خود قرارداد و این از مهم ترین تفاوتهای آن با آئین ودائی محسوب می شود.

کتاب "اوپانیشادها" بزرگترین متن عرفانی هندی، کتاب دینی و مقدس آئین "برهنیزم" است این کتاب ، در طول قرون ۴ تا ۷ میلادی نگاشته شد و .اغلب مقالات آن مربوط به برهماست . برهما موجودی است لاشیء و بلا حرکت و بدون احساس ، ذاتی غیر مشخص که برای جهان همانند رحم است و عالم از آن زائیده می شود و سرانجام به او باز می گردد. او اصل و جوهر تمام موجودات است.^{۲۳} از آموزه های مهم برهمنی ، عقیده تناسخ، خلقت دوره ای جهان، نقش انحصاری عمل در سرنوشت (کارما)، رستگاری نهایی (موکشه) در قالب فنا و وحدت با برهما ، نظام اجتماعی طبقاتی کاست و...را می توان برشمرد.

روش های تبلیغ برهنیزم

تبلیغ آئین یا سنت برهنیزم دامنه وسیعی از رفتارهای تبلیغی را شامل می شود. رابطه عمیق و تاریخی که این آئین با طرز زندگی و آداب و رسوم مردم هند در طول تاریخ پیدا کرده است . از این رو، حوادث سیاسی اجتماعی که بر این سرزمین فرود آمده است در توسعه یا تضییق دایره هواداران برهنیزم موثر بوده است . و به دلیل همین رابطه پیچیده و چند جانبه دامنه وسیعی از روش های تبلیغی فراروی مبلغان برهمنی قرار داده است. این دامنه وسیع از ترویج تمرین های ورزشی یوگا ، موسسات ترویجی و تبلیغی ، انتشاراتی و حتی موسسات بزرگ خیریه را در بر می گیرد .

مهم ترین عللی که در طول تاریخ باعث حفظ ویا ترویج این مکتب بوده است را در علل زیر می توان جستجو کرد:

^{۲۲} -جان بی ناس-ص ۱۴۸
^{۲۳} -تاریخ جامع ادیان -ص ۱۵۰

یکم : مهاجرت به سرزمین های ، عرصه تقابلات فرهنگی و تبلیغی ادیان مختلف گاه به رقابتهای شکننده و خشونت آمیز کشیده می شود. در چنین مواقعی ، هواداران یک آئین دوره در برابر خویش دارند، ماندن و مقاومت کردن در برابر فشارها ، مهاجرت و خالی کردن میدان به نفع رقیب .

شاید ، در بدو امر روش دوم به عنوان نوعی عقب نشینی و شکست تلقی شود اما گاه این مهاجرت های اجباری منتهی به کشف سرزمین های بی خطر و مناسب برای زندگی هواداران و گسترش آئین به ظاهر شکست خورده می شود و مصداق ضرب المثل معروف ایرانی ، "عدو شود سبب خیر " می گردد. در این زمینه می توان به و مهاجرت هندوان از جاوه شرقی به بالی اشاره کرد که برای درمان ماندن از فشارهای اسلامگرایان صورت پذیرفت و در عمل باعث شد تا این منطقه خوش آب و هوا به عنوان یک منطقه هندونشین در میانه نقشه کشور اندونزی، پرجمعیت ترین کشور اسلامی، تبدیل گردد

دوم : ترویج ورزش و نرمش یوگا . این ورزش که عز عقبه فلسفی عمیقی برخوردار است شکل عملیاتی فلسفه ای است به همین نام که انجام نرمش های خاص، تمرکز، تنفس صحیح و پاره ای دستورات دیگر را به عنوان راهی برای نجات انسان ها از چرخه تناسخ پیشنهاد می دهد. از آنجا که فلسفه یوگا بخشی از سنت بزرگ هندی محسوب می شود و در اکثر سنت های دینی هندی مورد توجه بوده است لذا ترویج این ورزش به نوعی تبلیغ مکاتب هندی به ویژه هندوئیزم می توان تلقی کرد.

سوم : مبلغین ؛ افرادی که با مسافرت به سرزمین های مختلف به ترویج آئین هندوئیزم می پردازند. برخی از این مبلغین به دلایلی از شانس اقبال عمومی برخوردار می شوند و شهرت آنها بر میزان تاثیر کلامشان می افزاید. علت اقبال عمومی را می توان در نیاز جامعه به تعالیم وی ، قدرت بیان و سایر ویژگی های فردی و یا موقعیتی شخص مبلغ جستجو کرد. به عنوان مثال، نیاز جامعه غربی که از زندگی ماشینی و دنیای صنعتی به تنگ آمده و دچار پوچی شده بود باعث گردید تا تعالیم یوگاندا (۱۹۵۲-۱۸۹۳) در آمریکا بسیار موثر افتد .

از دیگر مبلغین سنت های هندی می توان به ماهاری، سای بابا و اشو اشاره نمود . گرچه افراد یاد شده هریک به آموزش و ترویج مکتب خاصی می پرداختند اما بخش قابل توجهی از تعالیم آنها که ریشه در تعالیم هندوئیزم دارد مشترک است

چهارم : موسسات تبلیغی

جز در مورد اشخاص مشهور ، انجام کار منظم تبلیغی منظم وگسترده جز در سایه ایجاد موسسات و شخصیت های حقوقی امکان پذیر نیست. به دلیل برخورداری موسسات و سازمان ها از عدده ووعده بیشتر ، در مقایسه با تلاش های فردی از توان و قابلیت های بیشتری برخوردار هستند.از جمله موسسات فعال در عرصه تبلیغ سنت های مذهبی هندی می توان به موسسه هایی نظیر براهما کریشنا ، ایسکون^{۲۴} ، موسسه راماکریشنا و.... اشاره داشت.

موسسه راماکریشنا

یک سازمان خیریه که توسط سوامی ویوکاناندا (شاگرد راماکریشنا) در ۱۸۹۷ تاسیس شد.

دامنه فعالیت های خیریه داوطلبانه این موسسه اموری همچون : مراقبت های بهداشتی، امداد رسانی، مدیریت روستایی، رفاه قبیله ای، آموزش و پرورش ابتدایی را در بر می گیرد . این موسسه ،از لحاظ ساختاری، خود از دو بخش ترکیب شده است

الف- راماکریشنا مٹ: که به امور آموزش و پرورش راهبان هندو می پردازد

ب- راماکریشنا میشن: که عهده دار مدیریت فعالیت های خیریه، امدادی و ترویجی است

مرکز اصلی این موسسه ، معبد بلور است .در مرام نامه این موسسه اهداف، ایده ها و مقاصد زیر به عنوان مهم ترین اموری که باید مد نظر مبلغان قرار گیرد ذکر شده است:

یگانه دانستن همه ادیان و احترام به موسسین آنها مانند بودا، مسیح و محمد.

کار عبادت است و خدمت به انسان ها خدمت به خدا

گسترش آموزش و پرورش، خدمات پزشکی، کمک به روستاییان و تلاش برای رفاه همه جانبه بشریت، به ویژه فقرا و محرومان.

توسعه هماهنگی شخصیت از طریق تمرین های مرکب از حکمت و دانش، بهکتی (عبادت هندوئی)،
یوگا و کارما

موسسه راماکریشنا در ضمن فعالیت های خیریه و ترویجی از تلاش در عرصه دنیای مجازی نیز غافل
نمانده و از وبسایت فعالی در این زمینه پشتیبانی می نماید.^{۲۵}

موسسه بهکتی ودانتا^{۲۶}، (BBT)

این موسسه را می توان بزرگترین موسسه انتشاراتی آثار ودائی دانست. موسس این مجموعه سوامی
پرابوپادا ست که آن را در سال ۱۹۲۷ تاسیس نمود. این موسسه با نشر آثار ودایی وبرهمنی در بیش
از ۸۰ زبان سهم بسیار مهمی در تبلیغ وترویج آئین برهمنیزم ایفا می کند. منشورات این موسسه عموماً
پیرامون یوگا، مدیتیشن، کارما، تناسخ، خامخواری و آشپزی است. علاوه بر کتاب، از طریق انتشار
مجله ماهنامه نیز تعالیم خویش را در اختیار مخاطبان قرار می دهد. همچنین، این موسسه توانسته
است، در عرصه فضای مجازی نیز نام خود را جزو مشهورترین پایگاه های داده رسانی مکاتب هندی
به ثبت برساند.. در سایت این موسسه^{۲۷} مطالب متنوعی در قالب عکس، فیلم، فایل صوتی، مصاحبه،
کتاب، مقاله موجود است.

موسسه تبلیغی براهما کوماریس

این مرکز تبلیغی فعالیت خود را از سال ۱۹۳۷ آغاز نمود و به دلیل تلاش زاید الوصف رهبران آن که
همگی زن هستند توانست پس از مدتی شعب خود را در بیش از ۱۱۰ کشور تاسیس نماید. علاوه
بر این، هم دفتر مرکزی وهم تمام شاخه های این موسسه از فعالیت در فضای مجازی غافل نبوده اند
سایت اصلی موسسه ونیز سایت اینترنتی شاخه های آن سرشار از عکس و فیلم، مصاحبه، کتاب
الکترونیکی و... در تبلیغ هندوئیزم است.^{۲۸}

پایگاه های داده رسانی مجازی

²⁵ - <http://www.belurmath.org>

²⁶ - Bhaktivedanta Book Trust

²⁷ - Krishna.com

²⁸ - <http://www.brahmakumaris.org>

در عرصه اینترنت میتوان به دو وبسایت معروف هندوئیزم^{۲۹} و وبسایت موزه بریتانیای هند اشاره داشت. اولی با بیش از ۴ میلیون بازدید کننده در ماه گوی سبقت را ربوده است. این وبسایت، متن محور و ارائه کننده صدها مقاله در معرفی آئین برهمنیزم می باشد. مقالات وبسایت موضوعات متنوعی از قبیل بخش پزشکی: ارائه درمان برای بیماری های صعب العلاج مثل: دیابت، قانقاریا، سرطان، پوکی استخوان، آرتروز، خاطرات گروندگان به هندوئیزم را شامل می شود.

وبسایت موزه بریتانیا^{۳۰} نیز ارائه کننده دهها مقاله، عکس و سایت متن محور که ابعاد مختلف فرهنگ باستانی هند را توضیح میدهد و در ضمن به ادیان هندی و عقایدشان پرداخته است.

²⁹ -www.hinduism.co.za

³⁰ -<http://www.ancientindia.co.uk/>

تبلیغ در آئین بودا

کلمه "بودا" اسم خاص نیست بلکه واژه ای است به معنی نورانی شده و صفت شخصی است به نام "سیدارته گوتمه" که در قرن ۶ قبل از میلاد می زیسته است او در خانواده یکی از حاکمان (راجه) بدینا آمد طالع بینان به پدر او گفته بودند که اگر فرزندان پیر، مریض، مرده و یا درویش ببیند از دست خواهد رفت اما اگر از او مراقبت کنی پادشاه هند خواهد گشت. به همین دلیل پدرش او را در چند کاخ به تناسب فصول سال به همراه انواع لذایذ و خدم و حشم محبوس ساخت تا امور یاد شده را نبیند اما به صورت اتفاقی او در چند نوبت به یک انسان پیر، مریض مرده و فقیر برخورد کرد و فهمید که جوانی دارائی، سلامت و حتی زندگی پایدار نیست. این امر ضربه شدیدی بر روحیه او وارد کرد و او را از زندگی اشرافی خویش مردد و ناامید ساخت در همین راستا دیدار با یک راهب باعث شد تا او متوجه شود که آرامش زمانی خواهد بود که از سه نقص یاد شده رها شود پس عزم خود جزم کرد، از قصر فرار کرد^{۳۱}

سیدارته ابتدا نزد راهبان برهمنی رفت و آموزه های فلسفی و روشهای آنان را پیشه ساخت اما پس از چند سال از ادامه کار ناامید گشت و گمشده خود را در ریاضتهای شدید مکتب جاین جستجو کرد لکن ریاضت های شاق نیز روح جستجوگر او را اشباع نکرد و او را به سرمنزل مقصود نرسانید. این بار سیدارته به فکر فرو رفت و به این نکته متفطن شد که میل انسان به رسیدن به نجات و کمال خود از هواهای نفس اوست و باعث شکست او می شود و اگر از این شوق خلاص شود به سعادت نائل می شود پس تلاش کرد که هیچ نخواهد. این تدبیر باطنی و تفکر درونی سیدارته به نتیجه رسید او که به کلی از لوث هوا و هوس خلاص و از رنج و شوق و شهوت و میل یکسره رها گشته بود و هیچ رغبت و میلی برایش باقی نمانده بود نهایتاً به صفا و طهارت باطنی و مرتبه اشراق کامل نائل شد و دانست که دیگر برای او تجدید حیات و تولد ثانوی و گرفتاری در چرخ توالدهای پی در پی نخواهد بود و به نیروانا متصل شده است و از آن پس او را بودا نامیدند. این حادثه در سن ۳۶ سالگی او حاصل شد.^{۳۲}

پس از آنکه سیدارته خود به احساس رهایی دست یافت در این موضوع که آیا این سعادت و رستگاری بدست آمده را به دیگران نیز ارائه کند؟ در تردید افتاد و بودای خود بودن را رها کرد و بر آن شدتاً بودای جهانیان باشد لذا مصمم بر تعلیم دیگران شد و به تربیت شاگردان و ترویج آئین خود در شهرهای هند

^{۳۱} - تاریخ جامع ادیان - ص ۱۸۰

^{۳۲} - تاریخ جامع ادیان - ص ۱۸۴

پرداخت و سرانجام پس از ۴۵ سال وعظ و تبلیغ مرام خود، هنگام مسافرت به یکی از شهرهای اطراف بنارس از دنیا رفت.^{۳۳}

مشروط نبودن آئین جدید به طبقه ای خاص و نیز احکام آسانتری که در مقایسه با آئین هندوئیسم و جاین داشت باعث شد تا از طبقات مختلف اجتماعی گرد بودا جمع گردند و به همین دلیل به سرعت جمعیت بودائیان رو به فزونی نهاد و بدنبال خود ایجاد معابد و پرورش راهبان و معلمان و به تعبیر دیگر ایجاد شبکه منظم تبلیغ و ترویج دینی رادریی آورد. رضایت بودا به ورود زنان در جرگه بودائیان این روند را شتاب بیشتری بخشید و به زودی آئین جدید رقیبی جدی برای آئین هندوئیسم به حساب آمد. به تدریج به دلیل فشارهایی که از سوی هندوان و بعد از آن مسلمانان بر بودائیان وارد آمد، دامنه گروندگان به بودا درهند کم و در کشورهای اطراف افزون گردید و بودیسم به آئینی تبدیل شد که زادگاهش هند اما رشد گاهش خارج هند شد.

بودایی‌ها، روز ۱۵ فوریه، سالروز مرگ بودا را گرامی می‌دارند چرا که معتقدند بودا به جهت روشن‌بینی‌اش از رنج‌ها و آلام بشری رهایی یافت. در روز نیروانا، برخی از بوداییان با خواندن متون مقدس پارانیروانا سوترا که به شرح روز آخر زندگی بودا اختصاص دارد این روز را جشن می‌گیرند. برخی دیگر به تنهایی به مراقبه می‌نشینند و برخی دیگر در قالب جمعیت‌های متشکل این روز را در معابد برگزار می‌کنند.

پوشیدن جامه زرد، تراشیدن موی سر و صورت گرفتن کاسه گدایی مراقبه و تفکر در ساعات خاص روز و تکرار اوراد و کلمات خاص از جمله آداب راهبان بودایی است که در "سنگه" - معبد بودائیان - باید بدان وفادار باشند. علاوه بر این آنها باید ده دستور اخلاقی مهم را نیز رعایت کنند. این فرامین به طور خلاصه عبارتند از:

۱- احتراز از کشتن و آزار جانداران (آهیمسا)

۲- احتراز از تصرف در مال دیگران مگر آنکه به انسان عطا کنند

۳- پاکدامنی و عفت

۴- دوری از مکر و فریب

۵- دوری از شراب و مستی

۶- چشم پوشی از رقص و آواز

۷- دوری از آرایش و زیور آلات و عطر

۸- دوری از پذیرش زر و سیم

۹- پرهیز از بستر نرم

۱۰- احتراز از پرخوری

از این ده فرمان پنج تای اول برای عموم است و پنج تای دوم برای کسانی است که می خواهند بیشتر اهل مراقبه باشند.^{۳۴} همین تسامح و تخفیف در احکام از جمله اموری بود که باعث اقبال عمومی به آئین بودا و سرازیر شدن نذورات فراوان به "سنگه" ها و افزایش اعتبار این آئین گشت.^{۳۵}

اصول اعتقاد بودایی:

بودا عمل را اصل می داند و غیر آن را خلاف عقل سلیم می شمارد. و معتقد است او باید تمام هم وجد خویش را در فهمیدن، و قبضه کردن مشتتهیات نفسانی بکار برد.^{۳۶} او بحث های فلسفی را بی فایده می داند و در مقابل، سخن درباره بدبختی و نیاز و رنج انسان ها و نحوه رهایی از آن را لازم می داند.^{۳۷} با این حال چند اصل کلی فلسفی در بیانات بودا قابل تامل است:^{۳۸}

- وجود هر چیزی علت و شرایط خاص خود را دارد هیچ چیز بی علت نیست
- شرایط و علل دگرگون و متغیرند پس معلولها نیز همه متغیرند و لذا هیچ امر ثابتی نداریم
- روح خدا یا هر ذات ثابت که محور جهان باشد قابل قبول نیست

^{۳۴} - از جمله عوامل رواج بودیسم همین سهل گیری و دسته بندی عوام و خواص است که باعث شده اقبال به بوداییش از برهمنیزم بشود

^{۳۵} - تاریخ جامع ادیان - ص ۱۸۷

^{۳۶} - بودا چه بخواد و چه نخواهد واجد مبانی فلسفی استواین شعار او درست نیست قطعاً او در مورد خدا، جهان و انسان اظهار نظر کرده و این یعنی فلسفه اگرچه این مطالب تحت عنوان فلسفه یاد نشود

^{۳۷} - جان بی ناس - ص ۱۸۸

^{۳۸} - مقدمه ای بر مکاتب فلسفی هند - ص ۱۳۱

علاوه بر نکات یاد شده بودیسم حائز اصول عقاید و جهان بینی خاص خود می باشد که مهم ترین عناصر آن به قرار زیر می باشد .

۱- تناسخ

تناسخی که در بودا مطرح است مفهومی متمایز از تناسخ شناخته شده در برهمنیزم دارد. از نظر بودا روح ماده مستقلی از بدن نیست که هنگام مرگ از پیکری به پیکر دیگر منتقل شود آنچه در تناسخ منتقل می شود صفات حیات یا کرمه زندگی انسان است مثل نقش نگینی که بر روی موم حک شده باشد و سپس این نقش بر موم دیگری حک شود و موم دوم به آن شکل بشود

۲- بی بهایی نظام طبقاتی کاست

بودا معتقد است انسان از هر طبقه و صنفی که باشد می تواند در خود تغییراتی به وجود آورد و از نتایج گناهان خود را نجات دهد و آمال و هوا و هوس را در خود از بین ببرد بدین ترتیب وی نظام طبقاتی کاست را آنچنان که هندوان مطلق می شمردند جاری نمی داند.^{۳۹}

۳- نفی طریق اخلاص

از سه طریقه نجات برهمنی (عمل، علم و خلوص)، بودا خلوص را قبول ندارد. عمل را نیز برای عامه مردم مفید می شمارد و تنها راه علم و معرفت را برای خاصه می پذیرد. بودا همچون مهاویره معتقد است، خدایان مذکر و مونث، شیاطین و دیگر ارواح و اشباح و نفوس فوق انسانی محدود و محکوم به فنا و مرگ و درگیر تناسخ هستند به همین دلیل توسل به ایشان (راه خلوص) گره گشا نیست.

۴- اصل عدم ثبات در هستی

از نظر بودا جهان و همه اجزایش در حال حرکت و سیر و تغییر و زایش و تبدل است، ثبات ظاهری امری موهوم است، این سلسله تغییرات را پایانی نیست و همین امر باعث رنج و تالم همیشگی آدمی است. او هیچ گونه طرح و نقشه مرکزی یا صانع مقتدری که در آسمان باشد و موجودات را به یکدیگر مرتبط سازد را قبول ندارد^{۴۰} بلکه به یک وحدت عمومی نهانی در عالم و جهان هستی اعتقاد دارد.^{۴۱}

^{۳۹} تاریخ جامع ادیان - ص ۱۹۳

^{۴۰} - انکار ربوبیت، تقدیر الهی که در عرفان اسلامی بسیار مورد تاکید است

^{۴۱} - جان بی ناس - ص ۱۹۳

۵- رنج^{۴۲} تفسیر مهم بودا از زندگی

بودا انسان را در چهار سیل عظیم که باعث رنج او میشود محصور می داند. این چهار سیل عبارتند از: جهل، آرزو، امیال نفسانی و خطا. او راه حقیقی نجات را در دانستن چهار حقیقت والا می داند،

۵-۱- چهار حقیقت والا

الف- زندگی اساساً رنج است. وبزرگترین رنج تناسخ واز کالبدی به کالبد دیگر رفتن است

ب- منشأ رنج آرزو وطلب وامیال وخواهش های نفسانی و میل به ادامه حیات است

ج- راه نجات ازرنج وچرخه متوالی مرگ وزندگی ترک آمال وآرزوها وعدم وابستگی است

د- راه نجات است که دررعایت ۸ نکته زیر است.^{۴۳}:

۵-۲- راه های هشتگانه نجات

۵-۲-۱- ایمان واعتقاد درست(به حقایق چهار گانه)

۵-۲-۲- عزم ونیت درست- بر ترک شهوات و آزار ندادن جانداران وترک آرزوها

۵-۲-۳- گفتار درست -وتن ندادن به مکالمات لغو وبیهوده دروغگویی

۵-۲-۴- رفتار درست: روگردانی از کشتن، از دزدی، از آلوده دامنی، یعنی کامرانی

۵-۲-۵- معاش درست -هرکس حرفه وشغلی داشته باشد خودداری از پیشه های زیان آور

۵-۲-۶- کوشش وسیعی درست -هرکس تلاش کند حق رابشناسد وهوس را از امور سودمند،علائق

ناپسند را از عادات پسندیده باز شناسد.

۵-۲-۷- دوراندیشی وتوجه درست -تفکر درمقاصد عالی انسانی

۵-۲-۸- تمرکز ومراقبت درست - براعمال که مهم ترین نکته دروصول به مقصد است

نهایت سلوک بودایی رسیدن به مقام "ارهت" است.ارهت به معنی قدوس است ومنظور انسانی است که از

سه مستی شهوت،مستی جهالت، ومستی آزو حرص آزاد شده باشد

اخلاق بودایی

در بعد اخلاقی، بودا آرزومندی و حرص را باعث و علت تکرار چرخه تناسخ می داند، و از سوی دیگر به شدت بر محبت به همه چه انسانهای خوب و چه انسانهای بد . بودا می گوید:

"اگر کسی از دل بگوید فلان به من دشنام داد یا فلان مرا مضروب ساخت یا مال مرا دزدید هرآینه آنکس که دارای چنین افکاری در دل خویش باشد هیچگاه زنگ نفرت از دلش زدوده نخواهد شد زیرا کینه را با کینه نمی توان شست بلکه دشمنی را فقط با محبت می توان شست و این قانونی ازلی است"

کتاب مقدس بودائی تری پیکاتا(سه زنبیل) شامل سه بخش(قواعد رهبانیت، وسیله رستگاری، مفاهیم روانشناسی می باشد و نیز دو کتاب تنجور و کنجور. آئین بودایی در ابتدای پیدایش خود نه خدا و نه اعمال و اورادی نحت عنوان عبادت و شریعت داشت اما به تدریج اعمال و اوراد و مناسک در آن رسم شد و بدنبال آن انشعابات و ایجاد زیر شاخه های مذهبی نیز پدید آمد. مهم ترین انشعابات بودیسم عبارتند از :

۱- مهاییانه (چرخ بزرگ) : در چین، کره و ژاپن، رواج یافت و با آئین کنفوسیوس و شیئتو ترکیب شد. (ذن بودا)

۲- هنیا یانه (چرخ کوچک) : در برمه، کامبوج و تایلند

۳- وجریا یانه (چرخ الماس): در تبت و با سحر و توتم پرستی ترکیب و به نام "لامائیزم" مشهور است.

گسترش و تبلیغ بودیسم

گسترش آئین بودا در کشورهای مختلف علل مختلفی داشته است از جمله آن ها می توان به موارد زیر را برشمرد :

هند : به قدرت رسیدن امپراتور آشوکا (۳ ق م)، و گرایش وی به بودیسم نقش مهمی در ترویج آئین بودایی در هند داشت

کره : فعالیت های تبلیغی مارانتا و همچنین رسمیت بخشیدن آئین بودا توسط امپراتور سونگ بائکی (قرن ۶) باعث گسترش این آئین در کره شدند

ژاپن : گرایش و حمایت شاهزاده شوتوکو تائیشی (ق ۷ م) به آئین بودا ، نقش موثری در ترویج بودا در ژاپن داشت.

چین : ترجمه آثار بودایی به زبان چینی در قرن ۳ ق م توسط دارماسوکرا و نیز گرایش پادشان سلسله تانگ ، عامل موثر رواج این آئین در چین بود

غرب هند: آئین بودا در قرون ۲ و ۳ ق م در منطقه غرب هند (افغانستان و پاکستان، کشمیر، ایران ، ازبکستان ، تاجیکستان و...) منتشر شد

مبلغین بودیسم

کشورهای غربی : در قرن ۲۰، با آثار نویسندگانی چون هرمان هسه، جک کرواک در غرب و نیز جنبش هیپی ها و نیز سفرهای تبلیغی مبلغان بودایی به ویژه یوگاندا با بودا آشنایی بیشتری یافتند . به دلیل نقش مهمی که فرد اخیر در ترویج بودیسم در غرب ایفا کرد توضیحاتی پیرامون او داده می شود.

یوگاندا

موکوندا لعل گوش ملقب به پاراماها نسا یوگاندا، بزرگترین مبلغ بودیسم در قرن ۲۰ در آمریکا بود . وی در ۱۸۹۳ در هند به دنیا آمد . تا ۲۷ سالگی در آن کشور زیست . سپس به آمریکا رفت و به تبلیغ آئین بودا پرداخت . در سال ۱۹۲۵ انجمن خودشکوفایی را در لوس آنجلس تأسیس کرد و سپس شعبه های متعددی در سایر نقاط آمریکا ایجاد شد. یوگاندا سرانجام در سال ۱۹۵۲ در لوس آنجلس از دنیا رفت. مهم ترین آثار او عبارتند از :

- ۱- سرگذشت یک یوگی
- ۲- انسان در جست و جوی جاودانگی
- ۳- سخنانی از پاراماها نسا یوگاندا
- ۴- خوشه هایی از باغ عشق
- ۵- تقویم معنوی (اندیشه ها الهام بخش برای هر روز)
- ۶- پیروزمندی در زندگی
- ۷- خروش خم ها (نقدی بر رباعیات خیام
- ۸- گرد معبد عشق

هوشیاری کیهانی، بدن اثیری (اختری) و بدن علی، انرژی کیهانی و... از جمله اصطلاحاتی بود که وی در آثار خود آنها را مطرح ساخت و بعد از وی، در آثار نویسندگان دیگر مورد استفاده قرار گرفت.

لاما سوریا داسی

شاعر، نویسنده، سخنران و فعال در مجامع معنویتگرا، استاد مدیتیشن و یکی از مشهورترین مبلغین بودیسم در غرب، متولد ۱۹۵۰، در آمریکا است. وی در جوانی به بودیسم گرایش پیدا کرد و به تدریج از مبلغین معروف این آئین در اروپا شد. تمایل وی بیشتر به شاخه تبت بودیسم است. وی همکاری نزدیکی نیز با دالایی لاما دارد. وی در فعالیت های خیزیه نیز ید طولایی دارد و با انجمن های مختلف حمایتی و خیریه همکاری دارد و در برنامه های امدادی در جهان سوم شرکت فعال دارد. وی در عرصه دنیای مجازی نیز حضور فعالی دارد. پایگاه اینترنتی سوریا انعکاس دهنده فعالیتها و تعالیم اوست^{۴۴}

دالایی لاما

وی مشهورترین چهره بودیسم در قرن حاضر است. نام اصلی وی، تنزین گیاتسو است، وی متولد ۱۹۳۵ در منطقه تبت است. در سن هشت سالگی و بر اساس سنتی مذهبی در تبت، به عنوان تناسخ از لامای قبلی و مظهر بودی ساتوای مهربان برگزیده و به مرکز تبت برای گذراندن آموزش های لازم به مرکز تبت منتقل شد تا سرانجام در سن ۱۶ سالگی به عنوان دالایی لامای چهاردهم رهبری بودائیان تبت را برعهده گرفت (دالایی) به معنی "اقیانوس" و لاما به معنی «روحانی ارشد» می باشد

دالایی لامادر جریان سرکوب قیام تبتی ها در سال ۱۹۵۹ به هند فرار کرد و دولت تبت در تبعید را تاسیس کرد. و از آن پس سفرهای زیاد به دور دنیا را آغاز کرد، و بودیسم تبتی را تبلیغ کرد. وی با تاکید بر امور انسانی نظیر شفقت و مهربانی و حقوق بشر، دموکراسی، عدم خشونت، هماهنگی مذهبی، محیط زیست، حقوق بشر، همزیستی ادیان و... توانست توجه جهانیان را به مبانی فکری خود جلب نماید. وی سفرهای متعددی به نقاط مخلف جهان داشته است و با شخصیت های بزرگ جهان همچون

پاپ پل ششم (۱۹۷۳)، پاپ ژان پل دوم (دهه ۸۰)، اسقف اعظم کانتربری، رهبران کلیسای انگلیکان در لندن، رئیس کلیسای مورمون‌ها و تعدادی از رهبران مسلمان، هندو، یهودی، و مقامات سیک و... ملاقات نمود. وی همچنین برای ملاقات با رهبران یهود چند بار به اسرائیل سفر کرده است

ادیان از شعارهای اوست در زمینه، ارتباطش با سازمان سیا شایعاتی بر سر زبان‌ها بوده است

دلایلی لاما در سال ۱۹۸۹ موفق به دریافت جایزه صلح نوبل گردید. در سال‌های اخیر که احتمال مرگ دلایلی لاما می‌رود سخن از دلایلی لامای بعدی نیز در میان بودائیان شایع شده است. بر اساس یک سنت قدیمی هر دلایلی لاما، پیروان خود از فردی که در بدن او تناسخ خواهد کرد مطلع خواهد ساخت. این در حالی است که دولت چین در صدد است شخص دیگری را به عنوان دلایلی لامای بعدی معرفی و تثبیت کند. فعالیتهای تبلیغی دلایلی لاما منحصر به دنیای واقعی نیست. او از فعالیت در دنیای مجازی نیز غافل نبوده است. وبسایت شخصی او عهده دار بیان نقطه نظرات وی می‌باشد.^{۴۵}

موسسات تبلیغی بودایی

۱- موسسه جامعه بودایی^{۴۶}

این موسسه نستین سازمان تبلیغی بودیسم در اروپاست. بنیانگذار آن، کریسمس هامفریز است. این موسسه دوره‌های مدیتیشن، جلسات سخنرانی عمومی ماهانه، هفگی و روزانه. کلاس‌های ویژه جهت آموزش ذن، و بودیسم تراوادایی و تبتی. دلایلی لاما و لاما سوریا داس دو حامی مهم این موسسه هستند. در این موسسه بودیسم در سه سطح عمومی، متوسط و پیشرفته آموزش داده می‌شود. تمرینات عملی بودیسم، به همراه جنبه‌های فرهنگی و تاریخی این تعالیم. این موسسه نشریاتی هم دارد که مهم‌ترین آنها فصلنامه راه میانه^{۴۷} است

⁴⁵ - <http://www.furhhdl.org/>

⁴⁶ - Buddhist Society

⁴⁷ - *The Middle Way*

۲- کودامپا

یکی از موسسات تبلیغی بودایی که بر آموزش و گسترش تعالیم شاخه هنیانه تاکید دارد. این موسسه در بیش از ۱۲۰۰ نقطه جهان که در بیش از ۴۰ کشور جهان گسترده هستند به آموزش و ترویج بودیسم مشغول است ،

۳- کلیسای متحد بودایی

این موسسه در سال ۱۹۶۹ در کشور آمریکا توسط "تیک نات هان" تاسیس شد^{۴۸} تیک نات هان بیش از ۱۰۰ عنوان کتاب در مراقبه، و بودیسم، و شعر، داستان های کودکان، در تیراژ بیش از سه میلیون منتشر ساخته است. این آثار باعث شد تا تبلیغات وی در زمینه بودیسم از اقبال بیشتری برخوردار گردد.

کلیسای متحد بودایی در خارج از آمریکا ، همچون فرانسه دارای شعباتی است. عمده فعالیت های این موسسه برگزاری کلاس های آموزشی و دوره های مدیتیشن بودیسمی است. این موسسه دستی نیز در انجام امور خیریه و کمک به جنگ زدگان، فقیران و اقشار ناتوان در قالب اعزام گروه های داوطلب دارد.

۴- موسسه اروپایی کاراماپا

این موسسه^{۴۹} در سال ۲۰۱۰ تاسیس شد. این موسسه با هدف تبلیغ برای بودیسم ، شاخه ی کارماکاگیو تاسیس گردید. رهبری این فرقه بر عهده اوجین ترینلی دورج است . بنا بر اعتقاد بودائیان ، وی هفدهمین باززایی (تناسخ) کارماپای اول (دوستوم کاینپا) است.(۱۱۹۳ - ۱۱۱۰) او ادعا داشت می تواند تناسخ خود را کنترل و شخص بعدی را معرفی نمود(به اوصاف)ترینلی دورج از سال ۲۰۰۰ رهبر در تبعید بودائیان تبت شاخه کاماکاگیو شد. این موسسه در فضای مجازی نیز تبلیغات گسترده ای دارد.^{۵۰}

⁴⁸ - <http://www.thichnhathanhfoundation.org/>

⁴⁹ -Karmapa Foundation Europe

⁵⁰ - <http://karmapafoundation.eu/kfe/> && <http://kagyuooffice.org/karmapa/>

ادیان ابراهیمی

اصطلاح "ادیان ابراهیمی" مشهورتر از آن است که نیاز به توضیح داشته باشد. سه آئین مهم یهود، مسیحیت و اسلام به این لقب را بر تارک خویش دارند. این سه آئین مجموعاً بیش از نیمی از جمعیت جهان را به زیر پرچم خود گرفته اند. تعالیم این سه دین حول محور سه کتاب مقدس: عهد عتیق، عهد جدید و قرآن سامان یافته است. هر یک از سه کتاب فوق سرگذشت ویژه ای دارند. در اینجا به تناسب بحث در مورد هریک از آئین های سه گانه بالا و کتاب های مقدس و تعالیشان مطالب مختصری تقدیم می شود.

کتاب مقدس

بنابر اعتقاد یهودیان، خداوند از انسان (بنی اسرائیل) عهدی الهی گرفته است. مفاد این عهد اطاعت از شریعت موسی (ع) است. از آنجا که کتاب مقدس یهودیان، تورات و ملحقات آن بیانگر دستورات و تعالیم موسی است به این کتاب عهد گفته می شود و به دلیل مشابهی انجیل و ملحقات آن که زندگی نامه و تعالیم عیسی است نیز عهد خوانده شد. از آنجا که سابقه نگارش تورات و ملحقات آن به دوران قبل از تولد عیسی تعلق دارد به کتاب اول اصطلاحاً "عهد عتیق یا عهد قدیم" و کتاب دوم یعنی اناجیل و ملحقات آن "عهد جدید" موسوم گردید.

«تَنخ» ، مجموعه کتب مقدس یهود ، دربردارنده کتابهایی است که به اعتقاد یهودیان از حضرت موسی

(ع) و دیگر پیامبران الهی باقی مانده و شالوده و اساس معتقدات اخلاقی، رسوم اجتماعی و ایمان

یهودیت را تشکیل می دهند و بدون آنها زندگی و حیات دینی مفهومی ندارد. یهودیان معتقدند ،

مطالب این کتابها و حتی نحوه جمله بندی، گزینش واژه ها، حروف و غیره را خداوند به انبیا الهام فرموده است. این مجموعه شامل ۲۴ کتاب است که در سه دسته قابل تقسیم می باشند :

الف) تورا :

تورا (تورات) به معنای «شریعت» یا «قانون» و مهمترین قسمت تنخ است که متشکل از ۵ سفر (جلد) است. آنها عبارتند از : (پیدایش) ، (خروج) ، (لاویان) ، (اعداد) ، (تثنیه)

"تورا" با آفرینش جهان آغاز می شود و با مرگ موسی پایان می یابد. این کتاب گاه با بیان تاریخیچه، داستان و نحوه زندگی پیامبران و گاهی هم با بیان صریح اوامر و نواهی، همراه است. در این بخش از کتاب مقدس حدود ۶۰۰ دستور دینی شامل احکام فقهی نظیر چگونگی انجام عبادات ، سفارشات اخلاقی و قوانین حقوقی خانواده و مدنی ، نظیر ارث ، مالکیت، معاملات، خسارت، روابط زناشویی، حقوق والدین و... مطرح شده است. مهم ترین این دستورات "ده فرمان" نام دارند که مبنای اصلی دین یهود است. یهودیان در طول سال حداقل یک بار این تاب را دوره می کنند.

ب) بخش تاریخی

این بخش شامل ، مجموعه کتاب هایی است پیرامون زندگی و فعالیتهای تبلیغی - اجتماعی انبیا ، پادشاهان و شخصیت های موثر در تاریخ بنی اسرائیل که در طول هزار سال پس از موسی (ع) به دنیا آمدند . پیامبران مذکور ، ۵۵ تن بوده که از جمله آنها می توان شموئیل ، یسعیا ، یرمیا ، حزقیال ، حبقوق و ملائخی ایوب ، یرمیا ، دانیال ، عزرا - نحمیا را می توان نام برد . از شخصیت های دیگر این کتاب می توان از روت و استر یاد کرد . کتاب دیگری که در این مجموعه است ، کتاب تاریخ ایام است که شجره نامه بنی اسرائیل را از حضرت آدم تا اوایل بازسازی معبد یهود شرح داده است.

ج) (مکتوبات)

سومین بخش تنخ شامل مکتوباتی با موضوعات شعر، مناجات و مواعظ اخلاقی و پیشگویی هاست برخی از کتاب های این بخش عبارتند از: امثال سلیمان، جامعه و سرودهای سلیمان(ع). دو کتاب اول، بیشتر به نکات اخلاقی و در کتاب سوم، بحث های عرفانی مطرح شده است. دیگر کتاب مذکور دیگر کتاب این بخش مزامیر (زبور) داوود: که پس از تورا، بیش از کتب دیگر مورد توجه و علاقه مردم است در بخشی از این کتاب آمده است:.

دیگر کتاب مهم یهودیان تلمود است. تلمود کتابی بزرگ در احادیث و احکام یهود و منبع فقه آنها محسوب می شود. این کتاب به دلیل توهین هایی که به مسیح و مسیحیان شده است در طول تاریخ مورد نفرت مسیحیان بوده است تا جایی که بعضی از پاپ ها جشن تلمود سوزان به راه می انداختند.

آئین مسیح

عیسی مسیح شخصیت مرکزی آئین مسیحیت، است. در باور مسیحیان عیسی تجسم خدا در جسم انسانی و آغازگر جریان مسیحیت است. او در شهر بیت لحم واقع در منطقه فلسطین به دنیا آمد. منابع اصلی برای بررسی زندگی عیسی چهار انجیل رسمی هستند، هرچند بین آنها پاره ای اختلافات وجود دارد. بنا به تاریخ مذهبی مسیحیان، عیسی (ع) به رسم یهودیان توسط یحیی (ع) غسل تعمید یافت. در سن سی سالگی به بیان عقاید خود در نقد رفتار روحانیت یهود و بیان انحرافات پیش آمده در عقاید بنی اسرائیل پرداخت و همین امر باعث مقابله رهبران یهودی با وی و دسیسه چینی برای اعدام وی گردید. مسلمانان به تبعیت از قران، اعدام وی را بر نمی تافته و معتقدند شخص دیگری به جای وی اعدام گردید.

مشهورترین شخصیت های تاریخ مسیحیت در سده نخست عبارتند از:

پطرس یا شمعون، مشهورترین رهبر کلیسای مسیحی و بزرگترین مبلغ این دین محسوب می شود. وی که برای تبلیغ مسیحیت سرزمین فلسطین، اردن، ترکیه، یونان و ایتالیا را در نوردید نهایتاً به فرمان نرون پادشاه رم کشته شد. شهر واتیکان مدفن پطرس مرکز تبلیغ و مدیریت جهان مسیحیت می باشد.

یهودا (اسخریوطی)، متهم به خیانت به عیسی و معرفی وی به قوای دولتی است

برنابا، وی که از جمله حواریون عیسی (ع) به شمار می آید به دلیل انجیلی که به وی منسوب است مشهور است. این انجیل که از جمله اناجیل ممنوعه شورای نیقه محسوب می شد تا قرن ها از دسترس مسیحیان به دور مانده بود. با پیدا شدن نسخه هایی از این انجیل باز در مجموعه آثار مسیحی جای خود را پیدا کرد. لکن به دلیل مخالفت هایی که با اناجیل رسمی در آن وجود دارد همچنان از دریافت مهر تأیید از سوی دستگاه کلیسا محرم مانده است. این انجیل شامل مواعظ اخلاقی و پاره ای مسائل اعتقادی می شود که شباهت زیادی به تعلیمات اسلامی دارد. ۵۱ از جمله: اینکه مسیح پسر خدا نیست، مصلوب نشد. او (ع) به ظهور پیامبری پس از خود بشارت داد. این انجیل، همچنین با عقیده پولس مبنی بر نسخ شریعت در مسیحیت مخالفت دارد.

پولس از یهودیان مخالف جریان مسیحیت که در بخش دوم عمر خود توبه کرد و جزو مبلغین مشهور مسیحیت گشت البته در نحوه تبیین عقاید مسیحیت دیدگاه های خود را دخالت می داد و همین امر باعث اختلاف نظر وی با پطرس گردید. عمده ترین نکته در مورد وی ادعای نسخ شریعت موسی در آئین جدید بود. در متون اسلامی وی عامل انحراف مسیحیت دانسته شده است. مسیحیت پولسی بر پایه رهبانیت، تعالیم اخلاقی و فاقد قوانین و احکام مدنی جزائی و اجتماعی است،

^{۹۱} - در ترکیه کتاب مقدسی کشف شده است که بیش از ۱۵۰۰ سال پیش به صورت دستی نوشته شده است. این کتاب مقدس به شدت واتیکان را نگران کرده است، چرا که حاوی "انجیل برنابا" است. برنابا یکی از حواریون عیسی مسیح بود و با "پولس مقدس" سفر می کرده است. به نوشته ی سایت خبری "oxu.az" به نقل از خبرگزاری "ANSPRESS"، این کتاب در سال ۲۰۰۰ میلادی کشف شده بوده است و در مکانی مخفی در موزه ی "مردم نگاری" آنکارا از آن نگه داری می شد. صفحات این کتاب از جنس چرم بوده و به زبان عیسی مسیح یعنی "زبان آرامی" نوشته شده است. برخی از صفحات این کتاب نیز در مرور زمان سیاه شده اند. بر اساس اطلاعات دریافتی، این کتاب توسط متخصصان مورد بررسی قرار گرفته و اصل بودن آن ثابت شده است. برخی از محققان با بررسی متن این کتاب مقدس به این نتیجه رسیده اند که عیسی به صلیب کشیده نشده و همچنین او فرزند خداوند نبوده است، ولی او پیامبر خدا بوده و "پولس مقدس" تنها یک انسان فریبکار بوده است. در اواخر این کتاب نیز نوشته شده است که عیسی در صعود به اوج آسمانها زنده بوده است و به جای او، "یهودا اسخریوطی" از حواریون عیسی که مکان وی را به دشمنانش نشان داد، به صلیب کشیده شد. در این کتاب همچنین ظهور آخرین ناجی اسلام نیز پیش گویی می شود. این در حالی است که اسلام در آن زمان هنوز بوجود نیامده بود. خواندن کامل متن: http://persian.ruvr.ru/2014_02_26/129180253/

انتشار مسیحیت

مسیحیان علیرغم انشعابات بسیاری که در بین خود دارند پرجمعیت ترین جمعیت مذهبی جهان را از آن خود ساخته اند. رشد و گسترش مسیحیت را در چند عامل می توان برشمرد:

۱. رسمیت مسیحیت در روم پس از ۳۰۰ سال توسط کنستانتین
۲. تبلیغ گسترده در سراسر دنیا توسط مبشرین مسیحیت. در باره این موضوع به صورت مشرح سخن خواهیم گفت.
۳. جنگهای صلیبی و لشکر کشی های ملیونی از اروپا به آسیای غربی دامنه سرزمین های مسیحی را گسترش داد
۴. شکوفایی تمدن غربی و استعمار فرهنگی در قرون اخیر

مهم ترین عقاید

مهم ترین عقاید مشترک میان اکثر فرقه های دویست گانه مسیحی را می توان در فهرست زیر خلاصه نمود. گفتنی است تعدادی از فرقه های مسیحی در بخش هایی از این فهرست با بقیه فرق اختلاف نظرهایی دارند

گناه ذاتی بشر :

: گناه بزرگی که آدم در بهشت با خوردن میوه ممنوعه مرتکب شد به قدری عظیم بود که پس از وی در نسل وی تسری یافت و همه انسان ها از بدو تولد گناهکار به دنیا می آیند.

عشق خدا به بندگان:

خداوند عاشق بندگان و مخلوقات خود و بلکه عین عشق است.

تجسد و تفدیه:

عشق خدا به بندگانش آنچنان شدید است که طاقت دیدن انحراف و گناهکاری و نتیجتاً معذب شدن بندگانش را نداشت از این رو به صورت جسم در آمد، انسان شد و با کشته شدن و قربانی شدن خود خونهای این گناه گردید تا انسان ها از عذاب نجات بیابند. با این فداکاری خدا همه انسان ها تا قبل از قربانی شدن خدا (تصلیب عیسی) بخشیده شدند.

غسل تعمید : انجام غسل تعمید سنتی الهی بود برای بخشش انسان هایی که بعد از تصلیب عیسی به دنیا می آیند. هر فرزند مسیحی ، پس از تولد باید توسط کشیش در مراسمی خاص به صورت نمادین غسل داده شود تا به جمع بخشوده شدگان در آید

اعتراف: هر انسانی ممکن است در طول زندگی خود مرتکب گناهی بشود. بخشش گناهان او در گروه اعتراف نزد روح القدس و یا نماینده او یعنی کشیش محقق می شود. روح القدس همان روح خدا وجود فعال و توانا و جاری او در جهان است که در اشیاء مختلف می تواند حضور و ظهور داشته باشد.

بدین ترتیب برای حل معضل گناه ذاتی ، یک مثلث الهی با سه ضلع (خدا(پدر) ، عیسی (پسر) و روح القدس) تشکیل می شود. این عقیده که نقش مهمی در باورهای مسیحیان دارد تحت عنوان تثلیث خوانده می شود.

نکته مهم

اندیشه تثلیث در الهیات کلیسای حواریون مطرح نبود بلکه در قرن دو و سه مسیحی در بین الهی دانان مسیحی مطرح و نهایتاً در سال ۳۲۵ م در شورای نیقیه به تصویب رسید. مسیحیان خود را موحد می پندارند و در مقابل تعجب مخاطبان در مورد تثلیث ابراز می کنند که او در عین اینکه یکی است سه تاست و این مفهومی فراعقلی است که برای فهم آن باید ایمان بیاوری و با قلب خودت آن را بیابی و از این رو کنکاش عقلی در این خصوص را غیر منتج میدانند. همین موضوع باعث شده تا در رویکرد تبلیغی خود به جای بحث منطقی و استدلال (که در همان وهله اول بر سر موضوع یگانگی و تثلیث به بن بست میرسد) از روش محبتی و انجام کارهای خیر خواهانه نظیر کار در بیمارستان و رسیدگی به مستمندان و... استفاده کنند

آخرت شناسی

معاد مسیحی مشابه با رجعت مطرح در شیعه است. به عقیده مسیحیان در آخر الزمان عیسی به زمین رجعت می کند و به عنوان داور و پادشاه بین انسان ها داوری می کند. عمده ترین منبع در فهم معاد مسیحی مکاشفات یوحناست. گروههای متعدد ادونیست (منتظر ظهور) در تاریخ مسیحیت به شوق ظهور مسیح فعالیت داشته و هر از چندگاهی تاریخی را تعیین نموده اند که تاکنون هیچ یک محقق نشده است

تقسیم بندی کتاب مقدس

کتاب مقدس مسیحیان "عهد جدید" نام دارد و به چهار بخش تقسیم می شود:

۱. اناجیل؛ (انجیل متی، انجیل مرقس، انجیل لوقا) که به اناجیل همونوا مشهورند و انجیل یوحنا که در آن از عیسی (ع) با تعبیر الوهی یاد شده است. مثلاً در ابتدای آن آمده است:

"در ازل کلمه بود. کلمه با خدا بود و کلمه خود خدا بود. از ازل کلمه با خدا بود. همه چیز به وسیله او هستی یافت و بدون او چیزی آفریده نشد. حیات از او به وجود آمد و آن حیات نور آدمیان بود. نور در تاریکی می تابد و تاریکی هرگز بر آن چیره نشده است... پس کلمه انسان شد و در میان ما ساکن گردید"

۲. اعمال رسولان؛ (نوشته لوقا)

۳. نامه های رسولان؛ (اکثراً از پولس)

۴. مکاشفات یوحنا.

نویسندگان انجیل اول (متی) و چهارم (یوحنا) از حواریون و نویسندگان دو انجیل دیگر از شاگردان حواریون بودند و اصلاً با عیسی نبوده اند

هفت آیین مقدس

در کلیسای پروتستان فقط دو آئین تعمید و عشاء ربانی مقدس شمرده می شود اما در کلیسای ارتدکس و کاتولیک این تعداد به هفت مورد می رسد

۱. غسل تعمید (مراسمی برای نفی گناه و ناپاکی) نخستین و اصلی ترین آیین که برای همه ضرورت

دارد،

۲. تایید: مراسمی برای اثبات و تأیید اعتقادات که معمولاً در سن رشد و طی مراسم خاصی در کلیسا و با تلقین عقاید مسیحی به شخص تازه بالغ (۱۳ تا ۱۶ سال) انجام می شود.
 ۳. ازدواج مسیحی: از دید مسیحیان مظهر عشق در زندگی انسان ها ازدواج است و چون عشق خود تجلی و حضور خدا تلقی می شود از اینرو شکستن آن یعنی طلاق ممنوع است
 ۴. دستگذاری: تشریفاتی مذهبی برای تازه واردین به روحانیت مسیحی ویا برای کسانی که در سلسله مراتب کلیسایی از مرتبه شماسی به کشیشی ویا به مرحله اسقفی نایل می شوند
 ۵. اعتراف.
 ۶. تدهین نهایی؛ کشیدن روغن مقدس بر دست وروی محتضر برای ایجاد آرامش معنوی و آماده شدن وی برای مرگ
 ۷. عشای ربانی:
- مراسمی خاص که طی آن همراه با دعا واذکار خاص حوادث شام آخر زندگی عیسی(ع) بازسازی می شود.

شیوه های مختلف تبلیغ کلیسایی

- تبلیغ چهره به چهره
- تبلیغ اینترنتی: بیش از ده ها هزار سایت اینترنتی عهده دار تبلیغات موسسات و مبلغان مسیحی در سطح جهان می باشند. اکثر زبان های رایج دنیا سهمی از این وبسایت ها دارند.
- دیوارنویسی: ترسیم صلیب و دیگر نماد های مسیحی بر روی دیوارها، اتوبوس ها و...

- چاپ و توزیع رایگان کتاب‌هایی نظیر «بهای محبت»، «حیات در مسیح»، «تشبه به مسیح»، «زندگی تازه»، «آشنایی با کتاب مقدس»، «مقدس»، «چگونه باید دعا کرد؟»، «ازدواج و خانواده»،

- تولید و توزیع سی‌دی‌های تبلیغی رایگان نظیر «عشق»، «خدا محبت است»، «کتاب آفرینش»، «داستان خدا» و ...

- استفاده از رسانه های تلویزیونی

براساس برخی از گزارشات ، بیش از ۸۰۰ شبکه ماهواره ای به زبان های گوناگون در حال پخش مطالب تبلیغی مسیحی در سطح جهان می باشند. در بخش شبکه های فارسی زبان می توان به شبکه ماهواره ای تی بی ان ؛ نجات تی وی ؛ «تپش» و «محبت تی وی»، «امید ایران»، «پارس تی وی» اشاره داشت. بحث های خانوادگی و روانشناسی دارند و معضلات زندگی، بیماری‌ها، اعتیاد، اختلاف با فرزندان، روابط زناشویی و ... از جمله عناوین مورد بحث در این برنامه‌هاست.

کلیسای خانگی

با توجه به محدودیت های قانونی که ترویج مسیحیت در ایران با آن روبروست ، پروژه کلیسای خانگی در دستور کار مبلغان مسیحی قرار گرفت . در این روش منازلی به اجاره در آورده می شوند تا توسط مالک، امورات جذب و تبلیغات و تولید یا نشر کتب و جزوات و ... انجام شود. افراد جذب شده برای شرکت در جلسات خارجی در کشورهای نظیر ترکیه، قبرس، یونان و ... دعوت می شوند.

بیشترین آمار گرایش به مسیحیت در ایران در شهرهای تهران، کرج و رشت گزارش شده است. دادن نقش سازمانی و مسئولیت به افراد تازه وارد و «آدهنمودن آنها برای

تبدیل شدن به مبلغن جدی است . تا افراد جذب شده به مرور تبدیل به عوامل جذب
نفرات بعدی به شکل هرمی شوند

شگردها

در اینجا فارغ از این که از کدام یک از روش های بالا مورد استفاده باشد به محتوایی که از
طرق بالا منتشر می شود خواهیم پرداخت و برخی نکاتی که باعث ایجاد تاثیر در مخاطبان می
شود را مورد دقت قرار میدهیم. اشکال مختلف محتوایی که از طرق بالا ارسال می شود را
تحت عنوان شکردهای تبلیغی بیان می کنیم:

- تاکید بر عقب افتادگی کشورهای مسلمان به اسلام
- ربط دادن پیشرفت کشورهای غربی به مسیحیت
- استفاده از خلا موجود و جذب افرادی که به نوعی از محرومیت های مالی، اجتماعی،
عاطفی و... برخوردار بوده اند.
- معجزه آسا نشان دادن ایمان به مسیح
- ادعای شفا بخشی و اعجاز و کرامات
- اقداماتی نظیر جن گیری و شفای معلولان
- نمایش زنان و پیرانی که از بیماری های سخت نجات یافته اند
- استفاده حداکثری از واژه های محبت و امید، مثبت اندیشی و...
- مصاحبه با افرادی که مسیحی شده اند
- بیان این نکته که گرایش به مسیحیت در میان قشر طلبه و مذهبی زیاد شده است
- حمایت از سیاست های صهیونیسم و برتری قوم یهود

فیلم و کارتون

دیگر ابزار رسانه ای که در تبلیغ مسیحیت مورد استفاده واقع می شود ایجاد محتوا در قالب فیلم ها و کارتون است . به عنوان نمونه ، می توان از استفاده ای که مسیحیت صهیونیسم از ترویج کارتون های میکی موس، تام و جری و ..نموده است یاد کرد. در این کارتون ها با نشان دادن چهره مثبتی از موش ، عبارت «موش کثیف» راکه در ادبیات کشورهای غربی برای استهزا و تمسخر یهودیان بکار می رفت را کم رنگ نماید. همچنین داستان هایی همچون : هاچ زنبور عسل، نل، بل و سباستین، حنا دختری در مزرعه، باخانمان و...جوجه اردک زشت، دامبو و... که یک فرد بی مادر و بی خانمان به مادر خود میرسد یا یک شخصیت منفور با تلاش خود از همه پیشی می گیرد به نوعی تصویر گر آوارگی قوم یهود در طول قرون و تلاش آنها برای پیدا کردن جایگاه شایسته خود در دنیای فعلی می باشد.

همچنین کارتون فرار جوجه ای بازسازی هولوکاست و نجات توسط خلبان آمریکایی و رسیدن به دشت وسیع حکایت گر وقایع جنگ جهانی دوم و دوران پس از آن و کمک دولت آمریکا به جامعه یهودی می باشد

انجمن های خیری^{۵۲}

انجام فعالیت های خیریه و حمایتی تا حد زیادی در دستگاه تبلیغ مسیحی مورد استفاده واقع شده و می شود. موسسات و افراد متعددی در جهان از طریق اجرای خدمات حمایتی به تبلیغ مسیحیت می پردازند.

- انجمن خواهران مریکنول^{۵۲}

این انجمن انجام سفرهای تبلیغی، خیریه ای به کشورهای فقیر برای کمک به کودکان بی سرپرست را سرلوحه کار خود قرار داده است. این موسسه در کشورهای مختلف دنیا همچون اوگاندا، بلغارستان، کانادا، تایوان، چین رومانی و... فعالیت دارد^{۵۳}

- موسسه یوامپرث^{۵۴}

این موسسه عهده دار برگزاری اردوهای فرهنگی، آموزشی و خیراتی است. اعضای این موسسه با مراجعه به وبسایت آن نوع اردوی مورد نظر خود را تعیین و پس از ثبت نام برنامه اعزام آنها به منطقه هدف اعلام خواهد شد. اردوهای مذکور در قالب اشکال مختلفی همچون اردوهای سازندگی جهت کمک به مردم مناطق محروم، اردوهای آشنایی با کشورها و شهرها صورت می پذیرد. این موسسه فعالیت های دیگری همچون باشگاه های آموزش هنر و ورزش، موزیک، برگزاری دوره های مطالعاتی و آموزشی کتاب مقدس، تاسیس مدارس پیش آهنگی، برگزاری موسسات مشاوره و درمان و... را در فهرست کار خود دارد. تمام این فعالیتها پوششی برای تبایغ مسیحیت است و مسئولین این موسسه این موضوع را انکار نمی کنند

⁵³ - <http://foreverchangedinternational.org>

⁵⁴ - <http://www.ywamp Perth.org.au/>

اسلام

آخرین دین از سلسله ادیان ابراهیمی، اسلام نام دارد. (البته آئین های دیگری همچون بهائیت نیز این ادعا را داشته اند لکن از نظر نگارنده این آئین را نمی توان دین واقعی الهی نامید). از مهم ترین عناصر اعتقادی که در اسلام مورد تاکید قرار می گیرد می توان به توحید، نبوت، امامت، معاد، رجعت، و... اشاره نمود. به دلایل مختلفی، همانند سایر مذاهب جهان، انشعاب و چند دستگی دامن اسلام را نیز فراگرفت. بزرگترین انشعابات تاریخ اسلام تحت دو عنوان شیعه و سنی خودنمایی کرد. سایر انشعابات تاحدودی ذیل این دو انشعاب قرار دارند. شیعیان بخشی از جامعه مسلمین هستند که اهل بیت پیامبر(ص) را مرجع علمی فهم قران و دریافت نظر اصیل دین می دانند. زیدیه و اسماعیلیه دو شاخه معروف شیعی (طبق تعریف بالا) هستند که به همراه شیعه امامیه مجموعاً جامعه شیعی را تشکیل داده اند. به دلیل پاره ای ایرادات کلامی و فقهی، گروهی از علمای اسلام در مسلمان دانستن اسماعیلیان اما و اگر هایی دارند.

در میان فرق مختلف اسلامی، بیشترین همگرایی در مورد قران بوده است. مسلمانان از هر جا و هر فرقه ای، فارغ از اختلاف نظرهای گوناگونی که در مسایل کلامی یا فقهی دارند، در حقانیت قران تردیدی ندارند. مت قران به عنوان سند اصلی شریعت محمدی(ص)، خود منبعی بزرگ جهت کشف شیوه ها و سیاست های تبلیغی اسلام و همچنین پیامبران و صاحبان شرایع گذشته می باشد. در اینجا ابتدا نگاهی به جایگاه و روش های تبلیغی مذکور در قران خواهیم داشت و سپس به تبلیغات دینی و اشکال آن در میان مسلمین به ویژه دو مذهب شیعه و اهل سنت می پردازیم.

روشهای تبلیغی قرآن

قرآن مجید، مهم ترین متن تعلیمی اسلام، مشتمل بر صدها تذکر، نکته تاریخی، مسایل علمی و طبیعت شناسانه و... می باشد. همگی آیات این کتاب با هدف هدایت مردم به سمت دین خدا نازل شده است از این روی این کتاب را میتوان بزرگترین متن تبلیغی جهان دانست. در این متن تبلیغی شاهد ارائه روش های متنوعی از تبلیغ مسایل هدایتی می باشیم. در اینجا به برخی از روش هایی که در قرآن مورد استفاده واقع شده است اشاره می شود:

- یادآوری نعمت ها و رحمت های الهی

به نمونه هایی از نعمت های ذکر شده در قرآن توجه کنید:

«و اذکروا اذ انتم قليل مستضعفون فی الارض تخافون ان یتخطفکم الناس فاواکم و ایدکم بنصره و رزقکم من الطیبات لعلکم تشکرون» (انفال، ۲۶)

«و به یاد آورید هنگامی را که شما در زمین، گروهی اندک و مستضعف بودید. می ترسیدید مردم

شما را بربایند، پس [خدا] به شما پناه داد و شما را به یاری خود نیرومند گردانید و از چیزهای

پاک به شما روزی داد، باشد که سپاسگزاری کنید).^{۲۰}

- تحریک عواطف

بطور مثال برای دور نمودن مردم از غیبت کردن، آن را به خوردن گوشت برادر مرده تشبیه می کند

«ایحبّ احدکم ان یأکل لحم اخیه میتاً» (حجرات - ۴)

- سؤال از مخاطب

«افحسبتم انما خلقناکم عبثاً و انکم الینا لا ترجعون» (مومنون، ۱۱۵)

«آیا گمان کردید که شما را بیهوده آفریدیم و به سوی ما باز نمی گردید؟»

درباره امامت می پرسد؛

«افمن یرید الی الحقّ احقّ ان یتبع امن لایهدی» (یونس، ۳۵)

«آیا آنکس که مردم را به سوی حق هدایت می کند برای پیروی کردن سزاوارتر است یا آنکس

که هدایت نمی کند؟»

- بیان سرنوشت پیشینیان

یادآوری سرنوشت ملت‌های گذشته و تاریخ آنان و تجربه‌هایی که داشته‌اند در انداز افراد موجود و آیندگان بسیار مؤثر است:

«و اذکر فی الكتاب مریم» ؛ «واذکر فی الكتاب ابراهیم» ؛ «واذکر فی الكتاب موسی»

- تشویق و تهدید

خداوند با قول رحمت بر بندگان، آنان را به استغفار و توبه تشویق می‌کند.

«نبیء عبادی ائی انا الغفور الرحیم» (حجر، ۴۹)

خداوند کسانی را که از رسولش تبعیت کنند دوست دارد:

«فاتبعونی یحببکم الله» (آل عمران، ۳۱)

و بر آنان که صبح و شام به یاد او هستند و تسبیحش می‌کنند درود می‌فرستد:

«هو الذی یصلی علیکم و ملائکته» (احزاب، ۴۳)

و از رسول گرامیش می‌خواهد که بر زکات دهندگان که کار نسبتاً دشواری را انجام می‌دهند

درود فرستد:

«خذ من اموالهم صدقة تطهرهم و تزکیهم بها و صل علیهم ان صلوتک سکن لهم» (توبه، ۱۰۳)

- تشبیه و تمثیل

خدای بزرگ وجود شریفش را به نور تشبیه می‌کند و می‌فرماید:

«الله نور السموات و الارض مثل نوره کمشکوه فیها مصباح المصباح فی زجاجة الزجاجه کأنها

کوکب دری» (نور، ۳۵)

«خدا نور آسمان‌ها و زمین است مثل نورش به مشکاتی ماند که در آن چراغی روشن است و آن

چراغ در میان شیشه‌ای قرار دارد که تالو آن به ستاره‌ای درخشان شبیه است.»

یا از مثال‌های مربوط به کشاورزی و گیاهان »

«مثل الذین ینفقون اموالهم فی سبیل الله کمثل حبه انبتت سبع سنابل فی کل سنبله مائة حبه و الله

یضاعف لمن یشاء والله واسع علیم» (بقره، ۲۶۱)

«کسانی که اموال خود را در راه خدا انفاق می‌کنند (آن اموال) همانند بذری است که هفت خوشه

برویاند، و در هر خوشه یکصد دانه باشد و خداوند آن را برای هر کس که بخواهد (و شایستگی داشته باشد) چند برابر می‌کند و خدا (از نظر قدرت و رحمت) واسع و (به همه چیز) داناست.»

- برهان، جدل و مناظره

«ادع الی سبیل ربک بالحکمۃ و الموعظۃ الحسنۃ» (نحل، ۱۲۵)

«با حکمت (استدلال) و پند نیکو به سوی پروردگارت بخوان.»

با دشمن خدا، آنچنان باید محکم و استدلالی برخورد کرد که مات و مبهوت شود همانگونه که

ابراهیم علیه السلام چنین نمود:

«قال ابراهیم فان الله یاتی بالشمس من المشرق فات بها من المغرب فبهت الذی کفر» (بقره، ۲۵۸)

«جدل» روشی است که در آن سعی بر تسلیم کردن مخالف است اما منحصر در سخنان علمی و

عقلی نیست بلکه می‌توان از چیزهایی استفاده کرد که مورد قبول طرف است اگر چه این مطالب

یقینی و مورد قبول همه نباشد.

- بیان علت و فلسفه احکام

خداوند برای اقناع مخاطبان برای خوداری از نوشیدن مسکرات می‌فرماید که بوسیله آن

شیطان بین شما دشمنی و کینه ایجاد می‌کند پس از نوشیدن آن دوری کنید.

«انما یرید الشیطان ان یوقع بینکم العداوۃ و البغضاء فی الخمر و المیسر و یصدکم عن ذکر الله

و عن الصلوة» (مائده، ۹۱)

- قصه‌گویی

روش هنری دیگر، استفاده از قصه است که قرآن به آن اهمیت داده و قصه‌های زیادی در آن

وجود دارد.

«و کلا نقص علیک من انباء الرسل ما نثبت به فؤادک و جاءک فی هذه الحق» (هود، ۱۲۰)

«اخبار رسولان را برای تو حکایت می‌کنیم تا قلب تو را به آن قوی و استوار گردانیم و حق

برای تو روشن شود.»

- برهان خلف

بهر حال خداوند متعال برای اینکه مردم را از خواب غفلت بیرون آورد و آنان را به سوی

خودش متوجه سازد از شیوه خاصی استفاده کرده و آن فرض مخالف یا «باز پس گرفتن نعمت‌ها» است و می‌گوید اگر آب‌ها تلخ باشد چه می‌کنی؟ اگر درختان سبز نشوند چه می‌کنی؟ آیات زیادی است که با این شیوه انسان را بهوش می‌آورد. خداوند درباره کفار می‌فرماید: گمان نکنند زندگانی آنان جاودان است بلکه اگر، بخواهیم زمین، آنان را فرو برد یا قطعه‌ای از آسمان بر آنان فرو باریم:

«ان نشا نخسف بهم الارض او نسقط عليهم كسفاً من السماء» (سبأ، ۹)

تبلیغات اسلامی شیعی

جریان تبلیغی شیعه از همان دوران پیدایش این مذهب به ویژه پس از درخشش علمی امام صادق(ع) که منجر به تاسیس مدرسه فقهی، حدیثی، کلامی شیعه شد جریان داشته است. تا قبل از قرن حاضر، آشکارترین قالب تبلیغی شیعه توسط روحانیت و علمای شیعه مدیریت می‌شد. برگزاری جلسات و عظ و تذکر، اجرای مراسم مذهبی در اعیاد و ایام عزا، نگارش کتاب و... اشکال مختلف تبلیغاتی بود که توسط علمای شیعه مدیریت می‌شد. این شکل تبلیغ، نوعاً قائم به شخص بود و تازمانی که واعظ یا عالم مورد نظر از سلامتی برخوردار بود جلسات و عظ و آثار قلمی او منویات وی را منتشر می‌ساخت. شیوه بیان و نحوه نگارش تعیین کننده ترین عامل اقبال یا عدم اقبال مخاطبان به این مبلغان بوده است.

در یک قرن اخیر، جریان تبلیغی شیعه، اقبال ویژه ای به انجام فعالیت های تبلیغی در قالب موسسات و سازمان های تبلیغی از خود نشان داد. خاصیت تبلیغ سازمانی، گستردگی و حجم بالای عملیات تبلیغی، برتری توان مالی موسسات نسبت به افراد و از همه مهم تر قائم نبودن فعالیت های تبلیغی به شخص خاص بود.

در سطور زیر به معرفی مهم ترین موسسات تبلیغی شیعه در قرن اخیر که در ایران فعال بودند خواهیم پرداخت.

انجمن حجتیه

بنیانگذار این موسسه، شیخ محمود ذاکرزاده تولایی (حلبی)، از خطبای مشهد بود. وی گه از فعالان سیاسی قبل از سال ۳۲ بود، با پیروزی دولت کودتا، رویکرد خود را از فعالیت های سیاسی به فعالیت های تبلیغی - ترویجی تغییر داد. در آن ایام، وی به همراه یکی از دوستانش، از طرف استادشان مامور به تبلیغ و مبارزه با بهائیان بودند. گرایش دوست حلبی به بهائیت انگیزه وی را در انجام کار اساسی در رد بهائیت جدی ساخت و بدین وسیله به کار سازمانی روی آورد. سنگ بنای انجمن حجتیه، در سال ۱۳۳۲ تحت عنوان انجمن ضد بهائیت نهاده شد این انجمن در سال ۱۳۳۶ به نام "انجمن حجتیه مهدویه" تغییر نام داد. طبق اساسنامه انجمن حجتیه، این انجمن به هیچ وجه در امور سیاسی مداخله نمی کرد. و افراد خاطی اخراج می شدند. همین اصل عامل اصلی بدبینی انقلابیون مذهبی به انجمن گردید. آنها معتقد بودند انجمن حجتیه نیروهای انقلاب را به هدر می دهد زیرا آنها را از هدف اصلی یعنی انحلال رژیم پهلوی منحرف می سازد.

سیاست های تبلیغی انجمن

برطبق اساس نامه انجمن، مهم ترین روش ها و سیاست های تبلیغی انجمن جهت ترویج منویات خود عبارت بودند از: تشکیل سمینارهای علمی و دینی، چاپ و پخش جزوات و نشریه، تأسیس کلاس های اخلاقی و معارف، ایجاد کتابخانه و قرائتخانه و اماکن ورزشی، انجام امور خیریه عمومی، تربیت افراد برای مناظرات و مباحثات، تأسیس مؤسسه های فرهنگی - آموزشی (دبستان، دبیرستان، ...) و ایجاد مراکز درمانی نظیر بیمارستان ها و درمانگاه

تشکیلات

انجمن حجتیه از تشکیلات بسیار قوی و منسجمی برخوردار بود. مدیریت این سازمان به صورت شبکه ای صورت م پذیرفت و مسئول هر شبکه عهد دار مدیریت اعضای زیر دست و مامور به اطاعت از اعضای بالادست خود بود. فعالیت های انجمن از طریق کمیته های مختلفی ساماندهی می شد. این کمیته ها عبارت بودند از: کمیته آموزش، آموزش تعالیم اسلامی به اعضا؛ کمیته تحقیق و پژوهش، (تحقیق مخفی از جلسات و عناصر بهایی و نگارش متون کاربردی برای بحث)

کمیته ارتباط با خارج: هندوستان، استرالیا، اتریش، انگلیس و آمریکا

کمیته ارشاد،

کمیته بحث و مناظره، برگزاری جلسات گفت‌وگو با بهائیان

انجمن حجتیه با موسسات فرهنگی دیگر شیعی در داخل و خارج کشور مرتبط بود. از جمله مراکز فرهنگی آموزشی که ارتباط نزدیکی با انجمن داشت برخی از مدارس مذهبی تهران نظیر علوی بود که از منابع تامین نیروهای جوان برای انجمن به حساب می‌آمد.

انجمن حجتیه و انقلاب اسلامی

با شروع مبارزات مردم ایران بر علیه رژیم پهلوی، امام خمینی که در سال‌های پیش از آن جزو حامیان انجمن محسوب می‌شد به دلیل تفاوت نگاهی که با انجمن بر سر مبارزه سیاسی داشت از حمایت انجمن دست کشید. این تفاوت نگاه در عمل باعث ایجاد تنش‌هایی بین نیروهای مذهبی انقلابی با نیروهای انجمن حجتیه بشود. انقلابیون، انجمن حجتیه را هدردهنده استعدادها و انقلاب تلقی میکردند. آنها از اینکه انجمن، بسیاری از نیروهای مذهبی را به جای مبارزه با اصل نظام به فعالیت‌های فرعی نظیر مبارزه با بهائیت سوق می‌داد معترض بودند.

با پیروزی انقلاب اسلامی، انجمن حجتیه در موضع ضعف قرار گرفت. انتقادهای نیروهای انقلابی که اعضای انجمن را نیروهای غیر انقلابی و همسو با رژیم پهلوی می‌خواندند، اکنون لبه تیزتری به خود گرفت. و تشکیلات انجمن را که در آن زمان بیش از ۳۰ هزار نیروی آموزش دیده در اختیار داشت را در موضع انفعال قرار داد. مجموعه این شرایط باعث شد تا تمرکز تبلیغی انجمن چربش بیشتری بر مبارزه با مارکسیسم نسبت به بهائیت بیابد. هرچند هنوز به نام انجمن حجتیه، مبارزه با بهائیت را در اذهان زنده می‌ساخت. تا اینکه نهایتاً ۲۱ تیرماه سال ۶۲، طی یک سخنرانی دستور به تعطیلی انجمن داد:

«یک دسته دیگر هم که تزشان این است که بگذارید که معصیت زیاد شود تا حضرت صاحب بیاید، حضرت صاحب مگر برای چی می‌آید؟ حضرت صاحب می‌آید که معصیت را بردارد، ما معصیت کنیم که او بیاید؟... این دسته بندی‌ها را بردارید و در این موجی که الان این ملت را به پیش می‌برد خودتان را وادار کنید.»

دو هفته بعد، دفتر مرکزی انجمن حجتیه طی اطلاعیه‌ای کلیه فعالیتهای خود را تعطیل نمود.

با فوت شیخ محمد حلبی در سال ۱۳۷۶، عملاً چیزی از فعالیتهای ضد بهائی انجمن باقی نماند. اعضای شورای مرکزی تحت زعامت سید حسن افتخار زاده (داماد حلبی) با تغییر مسیر فعالیت های انجمن و تمرکز بر تبلیغ غدیر و ولایت امیرالمومنین (خطابه غدیر) همچنان فعالیتهای مذهبی خویش را ادامه می دهند اما از تشکیلات سابق به صور رسمی و آشکار خبری نیست. مجموعه باقی مانده انجمن ، با برگزاری جشن های غدیر و چاپ و توزیع آثار مذهبی در این زمینه همچنان سعی بر بقاء دارند. .
مجموعه فوق با برخی موسسات انتشاراتی و مطالعاتی نیز همکاری نزدیکی دارند. آنها در فضای مجازی نیز فعالیتهایی دارند. که از جمله آنها می توان به وبسایت خطابه غدیر که زیر نظر شخص سید حسن افتخار زاده است اشاره داشت^{۵۵}

دارالتبلیغ اسلامی

موسسه دارالتبلیغ الاسلامیه ، بزرگترین موسسه حوزوی ترویج تشیع قبل از انقلاب به حساب می آمد. نطفه اولیه این مجموعه توسط نویسندگان ماهنامه مکتب اسلام که عموماً از شاگردان مرحوم آیت الله شریعمداری بودند بسته شد. نیاز به وجود یک مجموعه سازمان یافته برای ترویج تشیع افراد یاد شده را بر آن داشت تا تحت زعامت آیت الله شریعمداری و با حمایت مالی تجار تبریزی مقیم تهران اقدام به تاسیس این نهاد فرهنگی آموزشی تبلیغی بنمایند. و نهایتاً در سال ۱۳۴۴ شمسی ، موسسه دارالتبلیغ الاسلامیه، با هدف تربیت مبلغ دینی و مقابله با تبلیغات ضد دین و ضدشيعی در شهر قم تاسیس گردید
هیئت مدیره موسسه عبارت بودند از آقایان مکارم شیرازی، جعفر سبحانی، مصطفی زمانی و داوود الهامی، سید هادی خسروشاهی، علی حجتی کرمانی، رضا گل سرخی کاشانی و حاج آقا مجتبی عراقی. برخی از افراد یاد شده در سال های بعد خود عهده دار منصب مرجعیت گشته و موسسات مستقلی را زیر نظر خود تاسیس نمودند

انتشار مجلات و کتاب، تربیت بانوان مبلغ و طلاب خارجی و تدریس دروس جدید

دارت‌تبلیغ برای تدریس از معروف‌ترین مدرسان دروس اسلامی استفاده می‌نمود افرادی همچون: ناصر مکارم شیرازی، جعفر سبحانی، سید موسی شبیری زنجانی، مرتضی مطهری، سید صدرالدین بلاغی، عطاءالله عاملی و... همچنین افراد دیگری همچون سید مرتضی شبستری، سید محمود طالقانی، مهدی بازرگان، علی اکبر پرورش از شهرهای تهران و اصفهان جهت تدریس دعوت شدند.

با توجه به نیاز دانش پژوهان موسسه به کتب و منابع دینی، کتابخانه بزرگ دارالتبلیغ در سال ۱۳۴۸ به مجموعه دارالتبلیغ افزوده شد. به تدریج، منشورات دارالتبلیغ در کتاب فروش‌های مذهبی خودنمایی کرد علاوه بر ماهنامه پیام اسلام، ماهنامه پیام شادی نیز برای طبقه سنی کودک و نوجوان با تیراژ ۴۰ هزار نسخه در دستور کار موسسه قرار گرفت.

فعالیت‌های گسترده دارالتبلیغ در میان حوزویان دو عس‌العمل متفاوت برجای گذاشت. گروهی به ظاهر زیبای تبلیغات اسلامی که با نظم و گستردگی خیره‌کننده انجام میشد دلخوش بودند وعده‌ای دیگر که روحيات انقلابی داشتند و خصوصاً از بعد از خرداد ۴۲، مبارزه با رژیم پهلوی را اوجب واجبات می‌دانستند این جریان را سوپاپ اطمینانی برای کاهش شدت مبارزات نیروهای مذهبی قلمداد میکردند. در رأس گروه دوم، امام خمینی قرار داشت. ایشان در سال ۴۳ در یک سخنرانی، تصریح کرد که دولت بر آن است تا در امر دیانت و تبلیغات دینی دخالت کند و این عمل را محکوم نمود. عاوه بر این، تصمیمات مدیران موسسه مانند تاسیس دانشگاه، طلاب خارجی و... که بدون هماهنگی با رژیم شاه امکان‌پذیر نبود شبیه همکاری با رژیم را بیش از پیش تقویت نمود. و در عمل باعث اختلاف و تنش بین حوزویان جوان را فراهم می‌ساخت. بعدها، تفاوت نگاه و اختلاف فکری امام خمینی و آیت‌الله شریعتمداری در سال‌های اوج مبارزات و ماه‌های اول بعد از پیروزی، حواث بزرگتری را در میان روحانیون رقم زد.

با برملا شدن کودتای نوژه و افشای اطلاع‌آیت‌الله شریعتمداری از کودتا و شکست کودتا، شریعتمداری در موضع انفعال وضع قرار گرفت. مردم مسلمان و انقلابی ایران که وی را با دشمنان انقلاب در یک سو می‌دیدند کینه وی را به دل گرفتند. دوسال بعد از کودتای نوژه، کودتای دیگری برملا شد. این بار صادق قطب‌زاده که از رهبران کودتا بود از همکاری شریعتمداری با جریان کودتا پرده برداشت و اینجا بود که نظام جمهوری اسلامی نتوانست ملاحظه مرجعیت شریعتمداری را بنماید. با رای جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، سید کاظم شریعتمداری در سال ۱۳۶۱ از مرجعیت خلع و تشکیلات دارالتبلیغ و

موسسات وابسته به آن مصادره گردید و با نام جدید دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، با مدیریت جدید به انجام تبلیغات اسلامی ادامه داد. دفتر تبلیغات اسلامی که این بار از پشتیبانی مالی و ستادی گسترده تر برخوردار بود و همچنین همکاری دولت اسلامی را به همراه داشت فعالیت های تبلیغی خود را در عرصه های متعددی گسترش داد.

بهائیت و تبلیغ

پیدایش

ریشه فرقه بهائیت را باید در تعالیم بابیه جستجو نمود. سید علی محمد شیرازی که بعدها به باب مشهور شد، در اول محرم ۱۲۲۵ یا ۱۲۳۵ ق^۶ در شهر شیراز بدنیا آمد. پدرش سید محمد رضا شیرازی (میرزا رضا بزاز) بود. وی در اوایل جوانی به بوشهر رفت و چند سال به شاگردی دائی خود در کار تجارت مشغول شد، بعداً برای ادامه تحصیلات به کربلا رفت و پس از یادگیری دروس مقدمات و ادبیات عربی^۷ مدتی نزد "سید کاظم رشتی" رهبر گروه شیخیه حضور یافت

پس از درگذشت سید کاظم رشتی بین مریدان وی در تعیین جانشین او که به قول ایشان مصداق «شیعه کامل» یا «رکن رابع» و به تعبیر واضح تر نایب خاص امام زمان است اختلاف در گرفت و چند نفر مدعی این مقام گردیدند، علی محمد شیرازی نیز در این رقابت شرکت کرد و خود را

^۶ - زعیم الدوله تبریزی، محمد مهدی، *مفتاح باب الابواب*، ترجمه حسن فرید، موسسه انتشارات فراهانی، تهران، ۱۳۴۶ش،

۹۹،فاضل مازندرانی، اسدالله، *تاریخ ظهور الحق*، بی نا، تهران، ۱۹۴۴م ج ۳ ص ۲۰۰

«باب» امام زمان علیه السلام ، یعنی واسطه میان امام و مردم ، شمرد .^{۸۸} ادعای وی چون شگفت آورتر از دعاوی سایر رقیبان بود، بازتاب بیشتری یافت و نظر گروهی از شیخیان را به سوی وی جلب کرد . به مرور تعداد هواداران اصلی باب به هجده تن که همگی از شاگردان سید کاظم رشتی بودند^{۸۹} رسید . سید علی محمد با توجه به حروف ابجد، آنها را حروف "حی" (۱۸ = (ح=۸) + (ی=۱۰)) نامید.^{۹۰} تلاش و سفرهای تبلیغی این عده در ترویج و معرفی بایه تاثیر زیادی گذاشت . اکثر این افراد در راه تبلیغ مرام علیمحمد باب جان خود را از دست دادند.^{۹۱}

علیمحمد در همان آغاز کارش به سفر حج شتافت و پس از بازگشت به بوشهر^{۹۲} به یارانش دستور داد تا در اذان عبارت " اشهد ان علیا قبل نبیل باب بقیه الله " را داخل کنند^{۹۳} که تصریح دارد علی قبل نبیل (عدد ابجدی نبیل با عدد ابجدی محمد برابر است) یعنی علی محمد، باب امام دوازدهم شیعیان است این عمل در شیراز و بوشهر باعث تنش در جامعه مسلمین و دستگیری در رمضان ۱۲۶۱^{۹۴} و اعزام وی به شیراز گردید. مشکلات و مصائب اجتماعی و اقتصادی مردم از یکسو ، بی عدالتی های حکام قاجار از سوی دیگر و نیز ریشه داری اعتقاد به مهدویت به اضافه جهالت و سادگی در تشخیص مصداق باعث شد تا گروهی از مردمان ساده دل که امید ظهور منجی آخر الزمان در دل داشتند گرد سیدباب جمع شوند. در شیراز ، بنا به نقل برخی از تاریخ نویسان ، پس از مباحثاتی که با وی برگزار شد نهایتا کذبش آشکار و نزد امام جمعه آن شهر، اظهار توبه و ندامت کرد و به شدت مورد تعزیر حاکم قرار گرفت . ۶۵ و پس از آن ، شش ماه در خانه پدری خود تحت نظر بود . در اثنای این مدت ، شیوع بیماری " وبا " باعث بروز هرج و مرج در شهر و اختلال در نظم اجتماعی شد و احکام و قوانین به حالت تعلیق درآمد در همین هنگام چند نفر از ماموران منوچهر خان

- افندی، شوقی بقرن بدیع، مؤسسه معارف امری ۱۹۹۲، ج ۱ ص ۸۷۳

-اسامی حروف حی عبارتند از : ملاحسین بشرویه ای ،محمدحسن بشرویه، ملایوسف اردبیلی، ملامحمود خویی، میرزامحمد علی^{۸۹} قزوینی، محمدباقر پسردایی ملاحسین، ملاعلی بسطامی، ملاخداابخش قوچانی، ملاحسن بیجستانی، سیدحسین یزدی، میرزا محمدروضه خوان، ملاجلیل ارومی، میرزاهادی قزوینی، ملاباقر تبریزی، طاهره قره العین، محمدعلی بارفروش (قدوس)، سید جواد کربلایی

-آیتی، عبدالحسین، کشف الحیل، چاپخانه نقش جهان، ۱۳۲۶ش، ج ۱، ص ۶۰۴۳

- حیدری نیا، صادق، حروف حی، دانشنامه جهان اسلام، ج ۱۳، مقاله ۳۰۵، ۶۱

-برخی از مورخین دراینکه واقعا باب به مکه رفته باشد تردید نموده اند و سفر او را دورتر از اطراف بوشهر ندانسته اند. رک: مفتاح باب^{۹۲} الاوباب، ص ۱۰۰

- نجفی، پیشین، ص ۶۳۱۶۸

- اعتضادالسلطنه این تاریخ را دوم شعبان ۱۲۶۲ می داند - تک: فتنه باب. ص ۶۴۱۴

- اشراق خاوری، عبدالحمید، ریحی مختوم، لجنه ملی نشر آثار امری، تهران، بی تا، ص ۱۴۱^{۹۵}

گرچی حاکم تازه مسلمان اصفهان برای ربودن باب و انتقال وی به اصفهان وارد شیراز شدند و با استفاده از بی نظمی و نابسامانی امور شهر موفق به انتقال او به اصفهان گشتند. فرار باب باعث خشم فرماندار فارس شد و در پی آن تمام مریدان باب از فارس اخراج شدند که همین امر در انتشار تبلیغ مرام وی در شهرهای مختلف تاثیر گذار شد

چند ماه پس از اقامت باب د اصفهان که تحت حمایت حاکم اصفهان انجام شد فرمان اعزام باب به مرکز از طرف دربار صادر شد. باب بسوی تهران اعزام شد اما در میانه راه فرمان دیگری رسید که بر اساس آن وی باید به قلعه ای واقع در ماکو منتقل می شد.

دوران اقامت باب در قلعه مذکور مصادف بود با تبلیغ بایبان در نقاط مختلف کشور و در مقابل عکس العمل علماء شهرها و بالتیجه ایجاد درگیری و شورش در شهرهای مختلف. باب نیز که از گستره تأثیر کلام خود با اطلاع گشت بر گستره ادعای خویش افزود و از مهدویت سخن به میان آورد^{۶۶}

وی بعدها که گرایش مردمان را به خود دید پارافراتر نهاد و با نگارش کتاب بیان ادعای نبوت و رسالت نمود و به گمان خود، احکام اسلام را با آوردن این کتاب نسخ کرد^{۶۷} از جمله کسانی که در دوران تبعید باب در ماکو فرمان وی را اجابت نمودند و به تبلیغ علنی وی پرداختند می توان به سه نفر اشاره نمود: ملا حسین بشروی، ملا محمد علی بارفروش و زنی به نام زرین تاج که بعدا به قره العین معروف شد. در این دوره واقعه مهمی اتفاق می افتد که بسیار حائز اهمیت است و آن جلسه بایبان در بدشت^{۶۸} است. در اواخر پائیز سال ۱۲۶۴ با هدایت میرزا حسینعلی نوری معروف به بهاء الله، هشتاد و یک نفر از هواداران و مروجین باب در منطقه بدشت گرد هم آمدند تا برای تدبیر امور بایبان و رهایی باب از زندان تدبیری بیاندیشند. طاهره در این مجمع سخنانی به این مضمون گفت:

" احکام شریعت جدید باب هنوز به ما نرسیده و اکنون اشتغال شما به نماز و روزه و زکات و سایر آنچه را محمد آورده همه اعمالی لغو و افعالی باطل است. بزودی مولای ما بلاد را فتح

- کاشانی، میرزا جانی، پیشین، ص ۶۶۱۳۵

^{۶۷} - شیرازی (باب)، علیمحمد، بیان عربی، بی تا، بی نا، ص ۳

- قصبه ای است که در استان سمنان نزدیک شاهرود^{۶۸}

می کند و تمام ادیان جهان را یکی می سازد... امروز ما در زمان فترت بین دو دین هستیم پس از حالت تنهایی به اجتماع رو آورید و این حجابی که بین شما و زنان وجود دارد را برداشته آنان را با خود در امور شریک سازید.^{۶۹}

وی در مقابل تعجب حضار از کشف حجابش، آنان را به برگزاری جشن استقلال آئین جدید تشویق نمود.^{۷۰} و از این به بعد جریان بابیه یک دین جدید با عقاید متفاوت از اسلام معرفی گردید.

مدتی بعد در تبریز مجلسی با حضور ناصرالدین میرزا (که در آن وقت ولیعهد بود) و چند تن از علما و درباریان ترتیب داده شد و باب را حاضر کردند تا با دانشمندان تبریز مواجه نماید. باب در این جلسه نتوانست پاسخ های قانع کننده ای به سوال کنندگان بدهد و سرانجام به همان گونه که در گزارش ناصرالدین میرزا آمده است وی را چوب مضبوط زده، تنبیه معقول نمودند او نیز اظهار توبه و استغفار کرد و التزام پا به مهر سپرده که دیگر این گونه اشتباهات را تکرار نکند.^{۷۱}

پس از مرگ محمد شاه و بالا گرفتن فتنه بابیه، میرزا تقی خان امیرکبیر مسامحه در کار باب را روا ندید و تصمیم گرفت او را در ملاء عام به قتل رساند تا آتش شورشها را فرونشاند و با اصرار توانست موافقت ناصرالدین شاه را جلب کند. سرانجام به فتوای علمای تبریز سید باب در دوشنبه ۲۷ شعبان ۱۲۶۶^{۷۲} در تبریز تیرباران شد.^{۷۳}

سه سال بعد، بایبان که تصمیم به انتقام از شاه داشتند نقشه ترور شاه را کشیدند اما تنها توانستند وی را مضروب سازند. شاه خشمگین دستور به دستگیری سران بابی و اعدام ایشان داد. در این میان، میرزا حسینعلی نوری (بهاء الله) دستگیر و میرزا یحیی برادرش که از طرف علیمحمد باب به عنوان وصی باب مامور تکمیل کتاب بیان (کتاب مقدس بایبان) بود به کشور عثمانی گریخت. اکثر

- زعیم الدوله، محمد مهدی، مفتاح باب الایواب ص ۶۹۱۳۵

- افندی، شوقی، قرن بدیع، ج ۱ ص ۱۷۶^{۷۰}

تاریخ ایران، تهران، سیدعلی محمد باب با روحانیون تبریز، پژوهش: حسن مرسل وند - مامقانی، میرزا محمد، گفت و شنود^{۷۱}

۱۳۸۸، ص ۱۷

- برخی مورخین تاریخ ۲۷ شعبان ۱۲۶۵ و برخی دوشنبه ۲۸ شعبان ۱۲۶۶ را نوشته اند. نک: اعتضاد السلطنه علیقلی، فتنه باب، ص ۱۴۰^{۷۲}
فتوا به قتل باب در چند مجلس و توسط چند تن از علمای بزرگ تبریز انجام شد بدین ترتیب که ابتدا باب در مقر دولتی حاکم تبریز به - ۷۳ بحث کشانده شد و در آنجا وی آیاتی که ابتدای جلسه برای چراغ بلور حاکم قرائت کرده بود نتوانست دوباره تکرار کند. سپس به خانه ملا محمد مامقانی (حجت الاسلام) که قبلاً نیز مباحثه وی در حضور ولیعهد ذکر شده بود و نیز پس از اعتراف باب به وفاداری به نوشته های کفر آمیزش فتوای به قتل وی داد. سپس باب را به خانه سید علی زنوزی بردند و نیز پس از مباحثه ای به قتل وی فتوا داد.

دستگیر شدگان اعدام شدند اما میرزا حسینعلی بادخالت سفیر روس ازاد و به عثمانی تبعید گردید. با ورود بهاء الله به بغداد، وی منشی گری برادر خویش را برعهده گرفت و به مرور جمعیت بابیان بغداد را سازماندهی نمودند اما مدتی بعد آتش اختلاف بین دو برادر شعله ور شد. این بار برادر بزرگتر مدعی ریاست بابیان شد و کم کم عده ای به دور وی جمع شدند و تشتت چند گانه بابیان بغداد تبدیل به اختلافی بین دو گروه عمده طرفداران میرزا یحیی صبح ازل و هواداران میرزا حسینعلی بهاء الله شد. این کشمکش ها و برخی دیگر از عوامل منجمله فشار و اصرار گروهی از علمای عراق بر دولت عثمانی باعث صدور فرمان تبعید بابیان از بغداد به استانبول گردید.^{۷۴}

قبل از خروج از بغداد، میرزا حسینعلی، رسماً مقام خود را به عنوان شارع دینی جدید که بر دیانت بابی تکیه دارد معرفی نمود و خود را «نیر آفاق» که «از سوی عراق، اشراق کرده است» خواند

در سال ۱۲۸۵ دو دولت ایران و عثمانی با اتفاق نظر تصمیم میگیرند که بهاء الله را به زندانی در عکا و میرزا یحیی را به قبرس تبعید نمایند.^{۷۵} اقامت میرزا حسینعلی در عکا ۲۴ سال به درازا کشید و سرانجام در ۱۳۰۹ق در ۵۷ سالگی درگذشت. او در دوران حیات خویش آثار متعددی نگاشت و توانست رهبری اثرت بابیان را بدست آورد و ایشان را متقاعد نماید که او واضع دین جدیدی تحت عنوان بهائیت است.

پس از بهاء الله فرزندش عباس میرزامعروف به عبدالبها رهبری بهائیان را برعهده گرفت. وی امتداد دیانت بهائی را اقلأ پانصد هزار سال تخمین زد و با توجه به اعتقاد به برتری بهائیت بر اسلام تعداد ائمه بهائی را دوبرابر ائمه اسلام یعنی ۲۴ نفر می دانست. با این حال وی از خود فرزند ذکوری برجای نگذاشت و لذا پس از مرگ وی نوه دختری او، شوقی افندی، جانشین وی گردید. شوقی افندی توانست به بهائیان جهان سازماندهی منظمی بدهد و آثار پدران خود را به انگلیسی ترجمه نماید. از بخت بد وی هیچ فرزندی نداشت و لذا پس از وی به فاصله سه سال مجمع مرکزی بهائیان جهان تحت عنوان شورای بیت العدل اعظم رهبری عقیدتی و سیاسی بهائیان جهان را برعهده گرفت

- اعتضادالسلطنه، علیقلی، مخته باب، ص ۲۱۱^{۷۴}

- ممقانی، اسدالله، «اختلاف بهاء و صبح ازل»، راهنمای کتاب، تهران، ۱۳۴۲ش. ۶، ش ۵ و ۴؛^{۷۵}

در اوایل دهه ۱۳۴۰ کنفرانس ویژه ای با حضور سران مهم فرقه بهائیت در لندن تشکیل دادند و در این کنفرانس ۹ نفر به عنوان اعضای مجلس بیت العدل انتخاب شدند. آن گاه این بیت العدل به شهر «حیفا» در «اسرائیل» منتقل شد که تاکنون فعال است و هر پنج سال یکبار با تجدید انتخابات، اعضای آن تغییر می کند. ریاست این گروه که به بیت العدل حیفا شهرت دارد، تا سال ۱۳۷۸ برعهده خانم روحیه ماکسول بود. علی رغم نظر مشهور بهائیان که طی آن بر تغییر ناپذیری مکتوبات بها و عبدالبها اصرار می شود، اعضای بیت العدل بنا به تشخیص مصلحت حق دخل و تصرف در قوانین و احکام بهایی را دارند. تاسیس بیت العدل نتوانست مانع اختلاف نظرهای جدی و انشعابات درون فرقه‌های بهائیان را بگیرد. هم اکنون علاوه بر شاخه اصلی، چند انشعاب بهائی در جهان مشغول به تبلیغ مرام خویش هستند.

بهائیت و تبلیغ

بهائیان، از هر روشی برای ترویج خویش استفاده می کنند. آنها با هدف مطرح نمودن آئین خود در ردیف ادیان بزرگ دنیا و با برنامه ریزی های کلان و خرد در حال ترویج مرام خویش می باشند. بهائیان بالاتر از ۲۱ سال طی برنامه ای به نام عزیمت جهت ایجاد نقطه، به مناطق جدید مهاجرت کرده و با سکونت در آن سعی در ایجاد هسته های اولیه جمعیت بهائی م نمایند. (نقطه)، و چنانچه جمعیت آنها به حد معینی برسد، جمعیت بهائیان آن شهر یا کشور ثبت می شود. آنها موظفند شورای ۹ نفره ای از میان خویش تشکیل دهند و وجود خود در آن سرزمین را به اطلاع دولت محلی برسانند. بدین ترتیب نام بهائیان در فهرست ادیان آن کشور ثبت می شود و به همین دلیل بهائیت علیرغم جمعیت بسیار محدود خود (بین ۶ تا ۹ میلیون) دومین آئین گسترده در دنیا بعد از مسیحیت است.

بهائیان در هر ماه بهائی (۱۹ روز)، موظف به تشکیل مراسم ضیافت و برگزاری جلسه آموزش عقاید خویش به نوجوانان بهائی می باشند.

تشکیلات بهائی با ابلاغ طرح تبلیغی معروف به طرح روحی، زمینه گسترش بهائیت در جهان را تقویت می کند. بر اساس این طرح، با بررسی جمعیت هر کشور میزان مطلوب افزایش بهائیان تعیین و برای رسیدن به این هدف برنامه ریزی های لازم انجام می شود و پس از تخمین لوازم منابع مورد نیاز اعم از استاد، کتاب، مکان آموزشی و سایر لوازم تبلیغی، با نظارت پیوسته بیت العدل روند تبلیغ بهائیت در آن کشور مدیریت می شود.

مرکزیت بهائیت برای دستیابی به اهداف «طرح روحی» زمان بندی های مشخصی را معین کرده است که شامل «نقشه های پنج ساله» و «نقشه های چهار ساله» است که بعد از آن نیز یک نقشه دوازده ماهه و یک نقشه پنج ساله در نظر گرفته شده است. شعار اصلی نقشه پنج ساله «دخول افواج مقبلین» نام دارد. مؤسسات آموزشی که بهائیان در ارتباط با «طرح روحی» ایجاد کرده اند، افزون بر هیأت مدیره، زیر نظر مشاور قاره ای بهائیت که از سوی «بیت العدل حیف» معرفی و تأیید شده است، اداره می گردد. تبلیغات فرقه بهائیت در کشورهای اسلامی، بویژه خاورمیانه به دلیل حساسیت های خاصی که در مورد آن وجود دارد، براساس یک استراتژی ویژه ای که از سوی مرکزیت بهائیت بدان نام «استراتژی خاموش و پنهان» داده شده، اداره می شود و برای تحقق اهداف این استراتژی در کشورهای مسلمان زمان بیشتری در نظر گرفته اند و تا سال ۲۰۲۱ میلادی برای رسیدن به اهداف مورد نظر وقت و فرصت معین کرده اند. فعالیت «طرح روحی» در ایران با پیام ۲۶ نوامبر ۲۰۰۳ میلادی بیت العدل حیف آغاز شد. به دنبال آن در سال ۱۳۸۰ سیزده نفر از بهائیان به اصطلاح مستعد، زیر پوشش های مختلف از ایران به امارات متحده عربی - «دوبی» - رفته و در آنجا دوره های آموزشی کتاب هایی را که برای اجرایی کردن «طرح روحی» تدوین و تألیف شده است آغاز کردند .

برای اجرای این طرح تاکنون هفت عنوان کتاب تألیف شده است که عناوین برخی از آن ها عبارتند از: کتاب گفتگوهای هدفمند با غیر بهائیان، تاریخ بهائیت، آموزش و نحوه تبلیغ بهائیت و کتابی برای مبلغان فرقه .

مرکزیت بهائیت در حیف توصیه کرده است که در ایران به دلیل حاکمیت نظام اسلامی و وجود شرایط خاص، طرح روحی از سن ۱۶ سالگی آغاز شود و کودکان بهائی از سن ۱۲ تا ۱۵ سالگی و در صورت امکان به همراه بزرگترهایشان با هدف جذب به کارهای خیریه و عام المنفعه نظیر عیادت از بیماران در بیمارستان ها، نظافت و پارک های محل و معابر کوهستانی، مراجعه به آسایشگاه سالمندان و کمک به سالخوردهگان پردازند .

بهره برداری از دوستان دوران مدرسه، مهاجران فقیر افغانی، کمک مالی به خانواده های مستمند و ایجاد کلاس های آشپزی و هنری، رفت و آمد به کتابخانه ها و سمینارهایی که در فرهنگسراها برگزار می شود، وسیله ای برای ایجاد ارتباط مخفی و سپس تبلیغ بهائیت می داند .

براساس برنامه طرح روحی هر خانواده بهایی در ایران باید با خانواده های غیر بهایی مرتبط و جهت جذب آنها کوشش نمایند . با این توصیف در هر نقطه ای که یک یا چند خانواده بهایی وجود دارد، خانواده های مسلمان و غیربهایی در معرض تبلیغات بهائیان قرار دارند